

Grau de Criminologia

La Violència Sexual en Conflictes Armats

**Programa Formatiu en l'àmbit militar
espanyol**

Treball de Final de Grau

Geòrgia Carrasquilla Lladó

24 de Maig 2019

Tutora: Elena Garrido Gaitán

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Índex

1. Resum/Abstract	3
2. Introducció	4
2.1 Objectius	5
3. Metodologia	5
4. Definicions	6
4.1. Violència sexual en conflicte armat	6
5. Marc legal.....	6
5.1. Àmbit internacional	6
5.2. Àmbit nacional. El Codi Penal Espanyol.....	8
5.3. Forces Armades espanyoles. El Codi Penal Militar.....	8
6. Marc teòric	10
6.1. Formes que adopta la violència sexual en conflictes armats	10
6.2. Estat actual	13
6.3. Estudi del fenomen	14
6.3.1. Víctimes i perpetradors.....	15
7. Entrevistes	18
7.1. Anàlisi dels resultats.....	18
8. Proposta de programa formatiu	20
8.1. Context d'aplicació	20
8.2. Objectius	20
8.3 Estructura i metodologia	21
8.4 Pla de treball	21
8.5 Avaluació del programa.....	23
9. Conclusions	24
10. Bibliografia.....	26
11. Annexos	29
11.1. Guions de les entrevistes	29
11.1.1. Entrevista a Igor Payán Marcaida. Psicòleg Militar.....	29
11.1.2. Entrevista a María Villellas Ariño. Investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB. Especialitzada en Dones, Pau i Seguretat.....	30
11.2. Transcripcions de les entrevistes.....	30

11.2.1.	<i>Entrevista Igor Payán Marcaida. Psicòleg Militar</i>	30
11.2.2.	<i>Entrevista a María Villellas Ariño. Investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB. Especialitzada en Dones, Pau i Seguretat</i>	39
11.3.	<i>Dinàmiques del pla de treball del programa formatiu.....</i>	44
11.3.1.	<i>Dinàmica 1</i>	44
11.3.2.	<i>Dinàmica 2</i>	44
11.3.3.	<i>Dinàmica 3</i>	45
11.3.4.	<i>Activitat Individual 1</i>	46
11.3.5.	<i>Debat 1</i>	47
11.3.6.	<i>Dinàmica 4</i>	47
11.4.	<i>Enquestes.....</i>	48
11.4.1.	<i>Enquesta 1. PRE.....</i>	48
11.4.2.	<i>Enquesta 2. POST.....</i>	55
11.4.3.	<i>Enquesta BASE.....</i>	64

1. Resum/Abstract

L'actual Treball de Final de Grau està dirigit a estudiar la violència sexual que es produeix en territoris on hi ha un conflicte armat, concretament la violència perpetrada per membres d'exèrcits els quals tenen la missió de protegir els civils. Degut a que la violència sexual en situació de conflicte està influenciada pels valors premiats en les institucions militars, el treball per impedir-la ha de realitzar-se de forma preventiva des de l'interior del sistema. La proposta d'aquest projecte és la realització d'una formació d'aplicació als nous membres de les Forces Armades Espanyoles, durant els dos mesos inicials en que reben la formació general. La formació té una perspectiva de gènere atenent tant a les víctimes femenines com a les masculines, ja que ambdós sexes pateixen les conseqüències negatives d'una situació desigual, que concretament en l'exèrcit premia la masculinitat, entesa com a força i poder, i castiga la feminitat, entesa com a debilitat i submissió.

Paraules clau: violència sexual, guerra, conflicte armat, sistema militar, desigualtat de gènere

In this thesis, I study sexual violence in the context of military operations; specifically, the commitment of such crimes by soldiers ostensibly present for humanitarian purposes. Reducing the incidence of sexual violence committed by the armed forces must begin with holistic, "bottom-up" institutional reform. To advance such reform, I propose and describe an anti-sexual violence program for recruits into the Spanish military. Implementing such training at the earliest stages is critical for lasting attitudinal change. The agenda for this training is influenced by research at the intersection of criminology and gender studies. It addresses both male and female victims of sexual crimes. Fundamentally, it reflects that both men and women suffer from the inherent inequality of sexual violence. Masculinity, falsely interpreted as strength and power, is rewarded. Meanwhile, femininity, falsely interpreted as weakness and submission, is punished.

Key words: sexual violence, war, armed conflict, military system, gender inequality

2. Introducció

La violència sexual existeix en tots els àmbits, en conflictes armats i en temps de pau, tot i que majoritàriament és condemnada, en alguns contextos és tolerada i utilitzada com a mitjà per assolir un fi. Per desgràcia, a les guerres es produeixen un gran nombre d'agressions sexuals, moltes vegades en mans dels mateixos soldats que tenen la funció de protegir la població civil. Aquest és un fet que mereix d'investigació i estudi ja que durant anys ha estat apartat del debat públic, amagant el dolor de les víctimes i encobrint els actes dels agressors, transmetent així, un missatge de tolerància que des d'un punt de vista humanitari és intolerable.

La violència sexual en les guerres ha estat acceptada com successos inherents a aquestes, però al llarg de la història durant varies guerres la violència sexual ha sigut gairebé inexistent demostrant que no és un fet inevitable i que la seva perpetració mereix la responsabilització dels grups armats que la exerceixen, així com el treball per reduir-la (Wood, 2009). L'estudi d'aquest tipus de violència ofereix nombroses explicacions de la seva producció essent-ne particularment rellevants, els rols de gènere en el país d'origen dels soldats i més concretament dins el context militar, fent referència als valors masculins proclius a la violència, així com la cohesió com a una eina que juga en favor de l'endogrup i que pot facilitar un tracte desfavorable a l'exogrup.

Per entendre els anteriors factors i el seu rol en el context de guerra, s'ha d'analitzar també el rol del soldat dins l'exèrcit, i la institució militar al complet, partint de la base que la formació rebuda dins l'exèrcit condiciona el que succeirà en les missions en zones en guerra.

Actualment en l'exèrcit espanyol no s'està oferint formació en igualtat de gènere més enllà del coneixement de la normativa vigent, tant a nivell nacional com internacional. S'omet l'explicació dels factors que porten a l'exercici de la violència sexual, així com quines en són les conseqüències per les víctimes. D'altra banda, el protocol contra l'assetjament sexual dins les Forces armades que va entrar en vigor el 2015, suggereix algunes mesures d'ajuda com suport psicològic o mèdic, però també proposa la reubicació de la víctima a una altra unitat, perjudicant a la víctima pel fet de ser-ho, i així revictimitzant-la. Tot i que recentment s'ha ofert una Guia per a les Víctimes

d'Assetjament dins les Forces armades, incloent entre altres formes, l'assetjament sexual, el baix índex de denúncies per assetjament sexual que s'interposen a l'exercit espanyol denota una xifra negra molt elevada, fet que és preocupant, ja que no permet estimar el nombre real de víctimes. Mariano Casado, en l'emissió del seu vot particular recollit a l'Estudi Específic Sobre Situació de les Mesures de Prevenció, Formació i Suport a les Víctimes d'Assetjament Sexual, Laboral i Professional en les Forces Armades (2018) realitzat per l'Observatori de la Vida Militar, denuncia la situació de desamparament en que es troba la víctima quan acudeix a la via disciplinària en comptes de la via penal, ja que a aquesta se li denegarà el coneixement i la participació en el procés així com la possibilitat de recórrer si el cas s'arxiva. Casado (2018) afirma que hi ha un gran desconeixement i molt poca conscienciació envers la violència i assetjament sexual dins les Forces Armades i que és necessària la formació en la matèria per prevenir aquestes conductes.

2.1 Objectius

Els objectius que pretén satisfer aquest estudi són els següents:

- Conèixer i estudiar el fenomen de la violència sexual que es produeix en situació de conflicte armat.
- Crear una enquesta que permeti conèixer les dades en matèria de violència sexual, en tots els seus graus, entre membres de les Forces Armades espanyoles.
- Elaborar una proposta de programa formatiu d'aplicació als membres de les Forces Armades espanyoles per l'eradicació de la violència sexual.

3. Metodologia

El mètode que s'utilitzarà és l'estudi qualitatiu, constant aquest, d'una extensa revisió bibliogràfica per obtenir una base de coneixement teòric envers el fenomen tant històric com actual, seguit de la realització de dues (2) entrevistes semiestructurades a persones pertinents a diferents àmbits relacionats amb la violència sexual i el context de guerra en que es produeix.

Les entrevistes individuals tenen una durada d'aproximadament una hora, i la mida de la mostra s'ha delimitat per qüestions temporals, essent el mostreig segons la segmentació de l'espai mostral, no estratificat i segons l'extracció de les unitats estratègic.

Les persones entrevistades pertanyen a les Forces Armades espanyoles i a l'Escola de Cultura de la Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona i ambdues han donat el seu consentiment perquè consti el seu nom en aquest projecte. El sistema de captació empleat ha sigut l'institucional estratègic. Les entrevistes han estat gravades i comparades, però no se'n ha pogut fer un anàlisi qualitatiu degut a que l'especificitat dels perfils professionals oferien poc marge de comparació.

4. Definicions

4.1. Violència sexual en conflicte armat

El concepte de violència sexual obté varies definicions, la majoria amplies, del que significa. Diverses entitats han intentat definir-la en base a conceptes com violació, agressió sexual, seguits de més descripcions dubtoses del que s'entén per aquests altres conceptes, però el context de guerra requereix que parlem de violència sexual en un sentit més extens, que segons Wood (2009) fa referència a una categoria més ampla que inclou la violació, l'atac sexual sense penetració, la mutilació, l'esclavitud sexual, la prostitució forçada, l'esterilització forçada i l'embaràs forçat.

És a dir, no només implica relacions sexuals forçades sinó que inclou els atacs contra la persona, tant els que tenen intenció d'intimidat i avergonyir, com exhibir en públic una persona despullada, fins els que estan enfocats a causar el màxim dany físic o la mort. Segons la Organització Mundial de la salut, la violència sexual és defineix com a “actes que van des de l'assetjament verbal a la penetració forçada i a una varietat de tipus de coacció, des de la pressió social i la intimidació a la força física” (2013, citat a EOM 2016).

5. Marc legal

5.1. Àmbit internacional

El 1993 el Consell de Seguretat de les Nacions Unides va constituir el Tribunal Penal Internacional Ad-Hoc per jutjar els crims de guerra comesos en l'antiga Iugoslàvia (TPIY). Per primera vegada, els Estatuts dels tribunals incloïen les violacions com a crim de lesa humanitat a l'article 5. Posteriorment, a l'any 1994 un altre Tribunal Penal

Internacional, a Ruanda, incorpora la violació com a crim de lesa humanitat, crim de guerra i violació de l'article 3 comú dels Convenis de Ginebra (Fernández, 2018).

Els avenços normatius d'aquests dos estatuts especials del tribunal es van consolidar amb l'Estatut de Roma, el 1998, que instaurava la Cort Penal Internacional (CPI). En aquest tractat internacional, la violació, l'esclavitud sexual, la prostitució, l'embaràs i l'esterilització forçades, així com qualsevol altra forma de violència sexual de gravetat similar, estaven incloses en la definició de crims contra la humanitat quan fossin realitzades com a part d'un atac generalitzat o sistemàtic dirigit contra la població civil. Cal destacar que per ser acusat d'un delictes contra la humanitat o crim de guerra s'ha de cometre amb intencionalitat i coneixement, incloent el coneixement que aquests actes es produirien, permetent així la condemna a un superior que coneix la intenció dels seus soldats de cometre aquest tipus de violència i no actua per evitar-ho (Mollmann, 2008).

El Consell General de les Nacions Unides, l'any 2000, va adoptar un programa per tal de treballar el vincle entre el seu mandat i la manera en que les dones i les nenes es veien afectades pels conflictes de manera diferent als homes i nens. Aquest programa forma part de la resolució 1325/2000 que inclou una crida urgent a posar fi a la impunitat de la violència sexual i una apel·lació al sistema de la ONU per recopilar informació sobre qüestions relacionades amb dones i nenes en conflicte i facilitar-la al Consell de Seguretat.

L'any 2008 el Consell de Seguretat de les Nacions Unides va emetre la resolució 1820, suposant un avenç sense precedents al incorporar al seu programa la violència sexual relacionada amb conflictes armats com una amenaça a la seguretat i un obstacle per assolir la pau. Es fa un reconeixement de que la violència sexual exercida no es produeix de forma aïllada o aleatòria sinó que forma part de les "operacions, la ideologia i la estratègia econòmica d'una sèrie d'agents estatals i grups armats" (Consejo de Seguridad NU, 2018, p.4). Arrel d'aquesta resolució, la violència sexual en conflictes s'ha inclòs en mandats per la pau, criteris de designació dels règims de sancions, programes de formació pels instructors del sector de la seguretat, processos de mediació i casos de jurisprudència dels tribunals nacionals i internacionals.

5.2. Àmbit nacional. El Codi Penal Espanyol

El delictes de violació està recollit al títol VIII del Codi Penal, delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals. El capítol I, de les agressions sexuals entén com a tal, l'atemptat contra la llibertat sexual d'una altra persona utilitzant violència o intimidació, incloent tant conductes que requereixen de contacte amb l'autor i conductes que no, així com petons, l'obligació de mantenir relacions amb un tercer, amb un mateix o d'exhibir-se. L'article 179 CP, més concretament, defineix la violació com l'agressió sexual consistent en l'accés carnal per via vaginal, anal o bucal, o la introducció de membres corporals o objectes per alguna de les dues primeres vies.

Seguit pel capítol II, dels abusos sexuals, cal diferenciar-los de les agressions sexuals en tant que són exercits sense violència ni intimidació, però també sense consentiment. Inclou els casos en que la persona no té la capacitat de manifestar el seu desacord amb la relació, ja sigui per un trastorn mental o l'ús de substàncies que n'anul·lin la voluntat, així com aquells casos en que l'autor es valgui d'una posició de superioritat que coarti la llibertat de la víctima.

Cal destacar que el Codi Penal recull els delictes comesos en conflicte armat, els quals es troben al Capítol III. Dels delictes contra les persones i bens protegits en cas de conflicte armat. L'article 608 3º inclou la població civil entre les persones protegides d'acord al IV Conveni de Ginebra del 12 d'agost de 1949 i el Protocol I Addicional del 8 de juny de 1977. Concretament trobem recollit l'atemptat contra la llibertat sexual d'una persona protegida a l'article 611 9º, que inclou l'esclavitud sexual, l'embaràs forçat, l'esterilització forçada, la violació i altres formes d'agressió sexual, castigant la conducta amb la pena de presó de 10 a 15 anys.

S'ha de tenir en compte que l'article inclou formes de violència sexual indeterminades deixant la porta oberta a l'ampli repertori de pràctiques que es duen o poden dur a terme en context de guerra.

5.3. Forces Armades espanyoles. El Codi Penal Militar

La Llei Orgànica 14/2015, del 14 d'octubre aprova un nou Codi Penal Militar amb la següent regulació en matèria dels drets a la dignitat, intimitat i llibertat sexual:

L'article 42, del capítol II. Insubordinació, Secció 1^a. Insult a un superior, del Títol II. Delictes contra la disciplina del Codi Penal Militar, recull el maltractament d'obra i l'atemptat contra la llibertat o indemnitat sexuals d'un superior, essent el càstig, la pena de 6 mesos a 5 anys de presó i la possibilitat de la pèrdua del lloc de treball, al marge de la pena que correspongui segons el Codi Penal pels resultats lesius de la conducta. La pena de presó seria de 10 a 20 anys quan es produís en situació de conflicte armat i en acte de servei o es produís davant l'enemic, rebels o sediciosos o en circumstàncies crítiques.

Els articles 47 i 48, del capítol III. Abús d'autoritat, del Títol II. Delictes contra la disciplina del Codi Penal Militar, recull els delictes que fan referència als abusos i agressions sexuals entre membres de l'exèrcit entre els quals, la relació és de superior a subordinat, castigant-los amb una pena de 6 mesos a 5 anys de presó i la possible pèrdua del lloc de treball. De la mateixa manera que l'article 42, es tindrà en compte la pena imposada al Codi Penal. Concretament, l'article 48 condemna l'assetjament sexual, la coacció, les amenaces, injúries o calumnies per raó de sexe i els actes que suposin una discriminació per motius sexuals o orientació sexual, a una pena de 6 mesos a 4 anys de presó, a més de la possible pèrdua de feina.

D'acord a la Llei Orgànica 3/2007, del 22 de març, per la igualtat efectiva entre dones i homes, es defineix l'assetjament sexual i per raó de sexe sense requerir entre agressor i víctima una relació de superioritat ni ascendent ni descendent. Aquestes conductes es troben tipificades als articles 49 i 50, del Codi Penal Militar incloent com a novetat l'assetjament entre iguals.

L'article 12 de la LO 4/1987, del 15 de juliol, de Competència i Organització de la Jurisdicció Militar atribueix la competència a la Jurisdicció Militar, tot i que aplicant el Codi Penal comú en els casos en que la pena prevista en aquest sigui més greu.

És important destacar que tots els delictes contemplats en el Codi Penal Militar són perseguibles d'ofici, excepte els delictes comuns d'agressió, assetjament i abús sexual, els quals només són perseguibles a instància de part (Silla, F., 2016).

6. Marc teòric

6.1. Formes que adopta la violència sexual en conflictes armats

Cockburn (2011), explica que a la guerra la violència sexual tendeix a produir-se en un context de coerció física i psíquica, sota amenaces a la pròpia persona o al fill, moltes vegades succeeix en públic o davant de la família i fins i tot per un propi familiar amenaçat, normalment el pare o germà de la víctima, el qual també estarà essent víctima de violència sexual. Les agressions poden incloure “descàrregues elèctriques aplicades a òrgans sexuals, penetració vaginal amb ampolles, pals, armes i eines, la mutilació i laceració causada per penetració violenta, talls, apunyalaments o cremades, normalment de parts del cos sexualment significatives” (Cockburn, 2011, p.191), així com la masturbació forçada a un mateix o altres persones, castració o esterilització, traumatismes als testicles amb l’objectiu d’afectar les funcions reproductives i la obligació de mantenir relacions sexuals amb membres de la família o morts. Així doncs, les pràctiques no acaben amb la mort de la persona ja que moltes vegades els cossos de les víctimes són violats i mutilats.

Nombroses guerres permeten exemplificar la magnitud i diversitat de la violència sexual exercida en conflictes armats:

Segona Guerra Mundial

Durant la Segon Guerra Mundial, l’exèrcit soviètic va ser responsable de milers de violacions realitzades a Alemanya i Hongria. Segons les dades proporcionades pels dos hospitals principals de Berlín, hi va haver entre 95.000 i 130.000 violacions (Beavor, 2002). Els soldats alemanys, van violar nenes i dones de varies ètnies, incloent jueves. Una gran part de la violència sexual va adquirir forma de prostitució forçada, doncs les tropes obligaven dones de totes les edats a servir en prostíbuls per als militars.

Segons Chang (1997) entre 20.000 i 80.000 dones i nenes van ser violades i posteriorment executades a la ciutat Xina de Nanjing en mans dels soldats japonesos. La violència sexual incloïa varies formes d’abús sexual a homes, així com violacions, forçant a homes mantenir relacions sexuals amb altres membres de la família, amb morts, i forçant als cèlibes a tenir sexe. El rebuig internacional envers la violència exercida a Nanjung va portar a l’exercit japonès a crear un sistema de prostíbuls anomenat “Dones de Consol” que acompanyaria les tropes durant la guerra. Es calcula

que més de 200.000 dones d'entre 14 i 18 anys van ser forçades o enganyades per participar-hi (Wood, 2009).

Guerres de Iugoslàvia: Bòsnia – Hercegovina (1992-1995)

En aquest cas la violència sexual va ser investigada per una comissió de les Nacions Unides, basant-se en diversos tipus d'evidències així com entrevistes a les víctimes o testimonis. Es van identificar diversos patrons de violència sexual, realitzada per individus o per grups; a algunes dones i nenes les violaven de manera pública davant la resta de la població i altres eren violades i posteriorment retingudes fins que l'avortament era impossible, forçant-les a tenir els fills. Tot i que en menor mesura, també hi va haver violència sexual contra els homes incloent castracions, l'obligació de realitzar fel·lacions i de mantenir relacions sexuals davant els guàrdies (UNSC 1994, Annex IX). Algunes víctimes van reportar que els autors manifestaven tenir ordres de violar a les víctimes i de fer-ho especialment als seus domicilis per tal que no hi volguessin tornar en un futur (UNSC 1994, Annex IX. I. C). Tot i que no es va poder comprovar, la comissió va concloure que hi va existir una política de violació i assalt sexual sistemàtic. Wood (2009), suggereix que la violació era part d'una estratègia de neteja ètnica sistemàtica per part de les forces Bòsnies Sèrbies.

Líbia

Actualment persisteix la crisi migratòria, juntament amb inestabilitat econòmica i fragmentació política que ha donat lloc a l'increment del nombre de grups armats i xarxes de tràfic i contraban. En aquest context, s'han documentat patrons de violència sexual en contra de migrants, refugiats i persones que sol·licitaven asil, exercida per policies, guàrdies associats amb el Ministeri de l'Interior, el Departament de Lluita contra la Migració Il·legal i la guarda costera, també s'han documentat casos d'agressions sexuals en grup en la secció del Servei de Seguretat Interna de Kuwayfiah, tant a homes com a dones. Posteriorment, algunes dones eren venudes com a esclaves sexuals. (Consejo de Seguridad NU, 2018)

Sierra Leona (1991-2002)

La Comissió de la Veritat i la Reconciliació de Sierra Leona explica que la violència sexual es va produir “indiscriminadament amb dones de totes les edats, de cada grup

ètnic i de totes les classes socials” (TRC, citat per Wood, 2009), de forma sistemàtica i deliberada per tal d’aterrir la població. Concretament, es practicaven contra víctimes molt joves, d’entre 10 i 18 anys, mentre els soldats esperaven en fila el seu torn. L’elevada violència exercida causava desgarraments vaginals, anals, pèrdues de sang durant molt temps, incontinença i a vegades la mort. També es van retenir nenes i dones com esclaves sexuals pels rebels, i algunes van ser forçades a casar-se amb els seus violadors, sense poder escapar ni tan sols al acabar la guerra. Es calcula que més de 60.000 dones van ser víctimes de violència sexual durant aquest període.

La Guerra Civil Espanyola

No podem oblidar la Guerra Civil Espanyola, la qual es va iniciar el juliol de 1936 amb un cop d’estat des de la dreta, en contra del govern del Front Popular, i va acabar l’1 d’abril de 1939, donant peu a l’inici de la dictadura Franquista.

Durant aquest període milers de persones van resultar ferides i assassinades però també violades i humiliades. Guillermo Rubio Martín (2015) distingeix, per nombre i caràcter, dos tipus de violacions produïdes en aquest temps. D’una banda, les realitzades per l’exèrcit compost per la Legió Estrangera i les tropes indígenes dels regulars, es produïen en primera línia; com els afusellaments i saquejos, la violació i posterior assassinat eren una eina més de destrucció. D’altra banda, els soldats falangistes i requetès actuaven una vegada els combats ja havien finalitzat o en zones on no s’havien produït. Humiliaven i torturaven a les dones republicanes de diverses maneres, rapant-les, obligant-les a veure oli de ricí per a que es defequessin a sobre en públic, apallissant-les... altres eren forçades a treballar als campaments de les tropes, on eren violades repetidament i en molts casos assassinades. Era comú que després d’agredir-les sexualment i assassinar-les, els soldats desfilessin amb la seva roba interior als fusells.

Els alts càrrecs tenien coneixement d’aquests fets i com a mínim els toleraven. Gonzalo Queipo de Llano, Cap de la sublevació militar a Sevilla, cada nit transmetia a través de la Radio de Sevilla, discursos propagandístics basats en la ridiculització de l’enemic, parlant dels assassinats comesos pels seus homes, els que cometrien i el que havien fet a les dones i filles dels “rojos”, tot burlant-se de la virilitat dels homes republicans que no ho havien pogut evitar:

Nuestros valientes Legionarios y Regulares han demostrado a los rojos cobardes lo que significa ser hombres de verdad (...) Esto es totalmente justificado porque estas comunistas y anarquistas predicán el amor libre. Ahora por lo menos sabrán lo que son hombres de verdad y no milicianos maricones. No se van a librar por mucho que berreen y pataleen. (Queipo, citat a Tur, 2017)

Arreu d'Espanya les violacions i abusos es produïen de manera sistematitzada, en grup, a menors, la brutalitat de les accions deixava veure que l'objectiu no era la satisfacció sexual sinó que anava més enllà, era un instrument, una nova arma de guerra, que destruiria psicològicament les dones i les seves famílies.

6.2. Estat actual

Tot i el gran avenç que ha tingut lloc durant els darrers anys per documentar els casos de violència sexual, no podem oblidar la xifra negra, la qual és més elevada en context de guerra que en context de pau degut a les nombroses dificultats afegides. Aquestes inclouen un context d'impunitat, la por a les represàlies si els perpetradors encara estan presents al territori, l'aïllament patit per algunes poblacions en relació amb els serveis bàsics degut als desplaçaments per fugir de la violència, el fet que moltes de les lesions físiques es produeixen en teixits tous i no deixen indicis observables a llarg termini i la impossibilitat d'accedir a les enquestes realitzades per la manca d'un espai privat (Wood, 2009).

La violència sexual en la guerra ha estat un tema tabú durant anys, però encara ho ha sigut més quan els homes n'han sigut les víctimes. Segons l'article de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Refugiats (ACNUR) publicat el 2017, la violència sexual contra homes ha estat greument subestimada molt probablement degut a les poques vegades que es denuncia, a uns mecanismes de detecció pobres, a una legislació que no ho ha criminalitzat ni ha protegit als supervivents i finalment a una concentració en la violència sexual contra les dones. Segons la Refugee Law Project, hi ha 63 països que no tenen tipificada la figura legal de la violació masculina i 70 països que criminalitzen als homes que denuncien haver-ne sigut víctimes (Dolan, 2014). Tot i això, l'estudi realitzat a Liberia per Kristen Johnson (2008) revela que d'entre els soldats, un 32.6% dels homes i un 42.3% de les dones havien experimentat violència sexual, comparada amb un 7.4% i un 9.2% respectivament, d'entre els no combatents.

L'informe publicat l'any 2013 per l'Oficina del Representat Especial del Secretariat General de la Violència Sexual en Conflictes afirma que la disparitat entre els nivells de violència sexual exercida en conflictes armats contra dones i contra homes és menys dràstica que el comunament s'espera.

També és interessant conèixer les dades en relació a les denúncies relacionades amb la violència sexual dins l'exercit Espanyol. A l'Estudi Específic sobre la situació de les Mesures de Prevenció, Formació i Suport a les Víctimes d'Assetjament Sexual, Laboral i Professional en les Forces Armades, realitzat per l'Observatori de la vida Militar l'any 2018, s'observa que el total de processos penals oberts per motiu d'assetjament sexual, durant el període entre 2004 i 2015, són 17 dels quals 12 han obtingut una sentència condemnatòria. Tot i que no és possible saber quantes denúncies per assetjament sexual es van interposar, es coneix que es van interposar 174 denúncies, incloent les d'assetjament sexual, per raó de sexe o gènere i les d'assetjament professional. D'aquestes 174, 110 en van ser arxivades, i només 46 van donar lloc a l'inici d'un procediment penal.

En comparació amb altres països com Canadà, el nombre de denúncies interposades dins les Forces Armades espanyoles, és tan baixa que fa sospitar una elevada xifra negra. El 2016 a Espanya, un 0,5% de les soldades havien interposat denúncies per assetjament, abús o agressió sexual, en canvi, al Canadà es va registrar que un 27% de les soldades havien interposat aquest tipus de denúncies (Gonzalo, 2018).

Al contrari del que es podria creure, unes xifres tan reduïdes de denuncia no són indicadors d'una baixa incidència del fenomen sinó d'una baixa detecció. Les causes són el que és preocupant en aquest cas, ja que pot ser degut a la por per les possibles conseqüències tant físiques com professionals, a dificultats per realitzar la denuncia, l'absència de mecanismes adequats, dificultats per identificar les conductes, a les baixes expectatives en el sistema i finalment a un clima de tolerància a l'assetjament (Gonzalo, 2018).

6.3. Estudi del fenomen

No es pot afirmar que hi hagi un únic patró de violència sexual exercida a la guerra, sinó que aquests varien entre guerres i dins la mateixa, podent ser sistemàtica i planejada com a part d'una estratègia d'atac a l'enemic o improvisada en grups o individualment.

Ni tan sols el tipus de guerra explica la variació de violència sexual, sinó que aquesta “varia en predomini i forma tant en les guerres entre Estats com en els conflictes civils, en els conflictes ètnics com en els no ètnics, en els genocidis i en els casos de neteja ètnica, en els conflictes secessionistes. Ni tampoc el predomini de la violència sexual reflexa la intensitat del conflicte” (Wood, 2009, p.13).

Les causes que la motiven són diverses i com afirma Boesten (2016) la violència sexual no es pot explicar amb una sola teoria que la identifiqui com a arma de guerra, encara que aquesta sigui vàlida i certa en moltes ocasions, sinó que requereix d’altres enfocaments que vagin més enllà comprénent no només les seves particularitats sinó també les seves similituds amb la violència sexual que té lloc en contextos de pau. Per entendre-la, s’ha de comprendre el context de guerra en el seu conjunt sense oblidar-nos que tant els soldats com la població civil duen interioritzada una perspectiva on el significat de la masculinitat i la figura de la dona estan condicionades per societats patriarcals a les quals pertanyen. Per això per analitzar la violència sexual s’han d’interpretar els rols de gènere, els seus significats i les estructures que ho potencien, en aquest cas, el sistema militar, el qual no deixa de formar part d’una societat amb els seus valors i estereotips.

6.3.1. Víctimes i perpetradors

Més enllà del desig sexual, les agressions i abusos sexuals, tant en context de pau com en la guerra, estan relacionades amb la personalitat de l’agressor/a, el context de criança i valors adquirits, i amb el context del moment de l’execució.

Tant el perfil de l’agressor com el de la víctima, són poc específics o múltiples, ja que les formes d’execució són molt diverses. Generalment els agressors formen part d’un grup armat ja sigui estatal o no i psicològicament mostren manca d’empatia cap a les víctimes. En canvi, les víctimes són majoritàriament aquelles percebudes com a membres d’un grup polític, ètnic o minoria religiosa, independentment que ho siguin realment o no, i aquelles perseguides per la seva orientació i identitat sexual, com dones i persones identificades com a homosexuals (Secretari General NU, 2018).

Sobretot en la guerra, en la violència exercida pels soldats pertinents a un sistema militar, els valors i sentiments desenvolupats en relació als companys i als civils condicionen tant la forma d’execució de la violència com les seves causes, no podent

ser aquestes limitades a factors individuals sinó requerint de ser enteses com a col·lectives.

Lisa Price (2001) a l'article "Looking for the Man in the Soldier-Rapist" ens fa pensar en les múltiples dimensions del violador, en que ser un home n'és una d'elles. "Els perpetradors de violacions en la guerra no són homes bojós o diabòlics sinó homes ordinaris actuant sota motius comprensibles" (Price, 2001, p.212, citat a Cockburn, 2011). Sense que s'entengui com una justificació dels seus actes o una reducció de la seva responsabilitat, aquesta frase convida a pensar en els nombrosos motius que porten a un soldat a realitzar tals actes en el context d'una guerra.

Per començar, el sistema militar i la seva jerarquia constitueixen una dimensió diferenciada de la resta, estructurada en el poder mesurat en base a la capacitat de destrucció, és a dir, en la violència. Autors com Tim Edwards (2006) es pregunten si la masculinitat està connectada o és depenent de la internalització i expressió de violència, referint-se a la masculinitat com una qualitat de que les dones en poden ser posseïdores, però no de manera acceptada socialment, sinó que quan la posseeixin les seves conductes seran vistes com a desviades, no només socialment sinó també en qüestió de gènere. Per tant, és una qualitat que els homes voldran adquirir i mostrar quan necessitin reforçar la seva virilitat, però que també utilitzaran les dones quan en contextos masculinitzats necessitin ser acceptades com a iguals. Aquest és el cas de Ruanda, on algunes dones incitaven als homes a la violació i humiliació sexual d'homes detinguts pels soldats estatunidencs, a Iraq, Guantánamo, i Afganistan.

Messerschmidt (1993) analitza la funcionalitat de la violència com a eina de construcció de la pròpia identitat, explicant com si la violència és un mitjà de negació de la pròpia feminitat, es converteix en un element de reafirmació de la masculinitat, molt potenciat en les institucions militars, on es premia la resistència al dolor i la capacitat de causar-lo, per tant perpetrar violència és considerat masculí, mentre que patir-la té un efecte feminitzant o desmasculinitzant. En aquest sentit Morris (1996) i Goldstein, (2001), (citats a Wood, 2009) des de l'enfoc de la masculinitat militaritzada expliquen la selecció de víctimes tant homes com dones i l'ús de la violència sexual, partint de la base que al sistema militar es promou el desenvolupament de grans diferències entre gèneres; per ser homes han de ser guerrers, i dominar l'enemic en termes també de

gènere. Bowker (1998), en la mateixa línia parla de la violència contra homes com a font “d’híper-masculinitat”.

D'altra banda, es generen sentiments de lleialtat i pertinença a un col·lectiu, no al sistema militar sinó a la pròpia unitat, la més pròxima, juntament amb una forta sensació de poder, que creix al moure's com a grup armat, entre població civil desarmada (Cockburn, 2011). Aquest és el factor de la cohesió, indispensable per l'efectivitat d'un grup militar en la guerra, però que segons Horton (1909, citat a Kirke 2010) té com a conseqüència la creació d'un grup primari (endogrup), amb qui es simpatitzarà i amb qui existirà un fort vincle, i la d'un grup secundari (exogrup) el qual en context de guerra serà majorment vist com a enemic. Kteily, Bruneau, Waytz y Cotterill (2015) suggereixen que en contextos on hi ha violència intergrup, l'exogrup es deshumanitzarà preveient conductes agressives com la tortura (Martínez, et al., 2017) i violència sexual.

Estudis realitzats per organitzacions que actuen en favor dels drets humans suggereixen que la prevalença de violència sexual a la guerra està directament relacionada amb l'estatus de la dona en jerarquia de gènere de les societats victimitzades i perpetradores (Cockburn, 2011), entenent com a tal la posició de la dona en relació amb l'home en termes de poder i dominació. És a dir, d'una banda, els homes que en les seves societats perceben que ostenten una posició jeràrquicament superior a les dones així com el sentiment de la seva possessió, tindran major tendència a la comissió de violència sexual. D'altra banda, en societats on la dona sigui considerada una propietat patriarcal, el seu atac es convertirà en un atac a la propietat de l'enemic, i la violència sexual en una arma de guerra efectiva. Però, per què la violència ha de ser de caràcter sexual? Quin significat té que la diferència de la violència comú?

Pramila Patten (2019) explica que la vergonya i l'estigma que implica patir violència sexual, així com la culpabilització de la víctima és el que proporciona a la violació un poder armamentístic únic.

En la mateixa línia, Cockburn (2011) proposa dues raons per explicar el perquè del caràcter de la violència sexual en la guerra. En primer lloc, entén que els homes que realitzen les agressions es senten poderosos pel fet de ser homes en una societat patriarcal, en que la masculinitat es mesura en relació amb la sexualitat, així com també

amb la violència. D'aquesta manera, la primera raó per la violència sexual és el desig dels homes de ser identificats com a tal pels altres, sobretot pels seus companys soldats, d'aquesta manera, les violacions en grup apareixen com a una mostra de virilitat que a més, serveix de mecanisme per incrementar els vincles entre els que ho realitzen.

En segon lloc, les violacions són estratègies efectives per desmoralitzar l'enemic. En moltes cultures la dona és la portadora de l'honor de l'home al que "pertanyen" o de la seva família. Degut a que aquest honor es basa en la castedat i feminitat, l'atac sexual a les dones suposa un atac a l'honor de l'home, de la família i de la comunitat. En aquest sentit, les conseqüències de les agressions en les víctimes, formarien també part de les causes que les motiven.

Les conseqüències de les violacions són tant físiques com psicològiques i tenen efectes a llarg termini en la vida dels que les pateixen. Poden causar dolors permanents, invalidesa, malalties de transmissió sexual, la pèrdua d'un fill encara no nascut, castracions, disfuncions sexuals i crisis sobre la seva masculinitat i orientació sexual en el cas dels homes (Walker et al., 2005, citat a Peterson, Voller, Polusny, i Murdoch, 2011). Una gran proporció de violacions en dones resulten en embaràs no desitjat, que independentment de si la dona avorta o no, les conseqüències poden ser molt perjudicials, incloent la pèrdua de la capacitat de tenir més fills o la falta de voluntat de mantenir relacions sexuals. D'altra banda, en algunes cultures, la dona pot ser culpada i rebutjada per la família i el marit o considerar-se "incassable", ser exclosa i castigada, o forçada a casar-se amb el violador o un membre de la seva família (Cockburn, 2011). Pels dos sexes, les conseqüències psicològiques inclouen ansietat, baixa autoestima, depressió, trastorn d'estrès post-traumàtic, dificultats en les relacions socials posteriors, ideacions suïcides, autolesions i intents suïcides (Peterson et al., 2011).

7. Entrevistes

7.1. Anàlisis dels resultats

Una vegada realitzades dues entrevistes, la primera, al Psicòleg Militar a les Forces Armades Espanyoles, Igor Payán Marcaida i la segona, a María Villellas Ariño, Investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona, especialitzada en Dones, Pau i Seguretat, he pogut observar dues perspectives molt

diferents del paper que juga el sistema militar en l'execució de violència sexual en conflictes armats.

Com a premissa cal dir que Payán nega un sistema militar masculinitzat, és a dir, que potencia valors vinculats a la masculinitat, com són la violència, la força física i psicològica i la dominació, qüestió que contrasta amb el fet que l'exèrcit ha estat un espai exclusivament ocupat per homes fins l'any 1988 i que en l'actualitat la presència de dones en l'exèrcit representa només un 12,7% (Palazón, 2018). En aquest sentit la comparativa entre les dues entrevistes és relativa ja que les bases dels discursos són gairebé contraries.

Igor Payán explica que la violència sexual és producte d'un context d'excepció, on no existeixen les normes, i on els militars que hi participen són simplement un reflex de la societat on aquestes conductes també hi són presents. D'altra banda, Maria Vilellas afirma que la violència sexual en la guerra està relacionada amb la jerarquia militar, la qual potencia l'obediència, el silenci i el valor de les persones en funció del seu rang; amb la tolerància, que es tradueix en impunitat, per part de la justícia, tant militar com governamental; i sobretot amb el patriarcat existent a les societats i reforçat al sistema militar, on la discriminació entre sexes es veu potenciada i normalitzada, convertint el control i domini del cos de la dona en una eina de reafirmació de la pròpia masculinitat, i en una arma contra la moral de l'enemic.

Envers l'existència d'assetjament sexual entre soldats, Payán realitza una lectura basada en les dades quantitatives ofertes a l'estudi realitzat al 2018 per l'Observatori de la vida Militar, on les xifres de denúncies i sentències condemnatòries són extremadament reduïdes, per defensar l'absència de desigualtat dins l'exèrcit. En aquest sentit, Vilellas interpreta que la manca de denúncies es deu a les dificultats per interposar-les, a un sistema que no protegeix la víctima, i a l'estigmatització que aquesta pateix una vegada ho fa públic, conjuntament amb les conseqüències professionals que pugui comportar.

Finalment, preguntats per com es pot frenar la violència sexual en context de guerra, i al considerar-se'n una de les seves causes, la violència sexual i discriminació entre soldats, Payán respon que la millor manera d'acabar amb la discriminació és amb l'educació a la societat i amb la inclusió de dones dins l'exèrcit, ja que la cooperació i interacció trenca els estereotips entre col·lectius. D'altra banda, Vilellas considera que l'acció contra la

violència sexual en context de guerra ha d'incloure accions polítiques de pau i prevenció de conflictes, la lluita a nivell internacional contra les desigualtats de gènere, accions contra la cultura de la violació que normalitza l'abús de les dones, i la lluita contra la impunitat. Degut a la complexitat de la guerra, la intervenció contra la violència sexual ha de ser estructural, s'ha de realitzar en tots els sectors de manera simultània i en paral·lel per tal d'arribar a tots els actors, fins i tot aquells que actualment no reconeixen les normes mínimes en relació als Drets Fonamentals.

8. Proposta de programa formatiu

La informació recopilada evidencia la necessitat d'una intervenció per actuar contra la violència sexual en conflictes armats, i una de les maneres de fer-ho és a través de la formació dels membres de les forces armades els quals executin o no aquest tipus de violència, estan en posició de permetre que es perpetui en el temps o d'impedir-ho. Degut a la vinculació entre les desigualtats de gènere dins l'exèrcit i la perpetració de violència sexual, aquest programa anirà dirigit a tractar ambdós tipus de violència des de les interrelacions dins el sistema militar.

8.1. Context d'aplicació

El programa que es planteja es durà a terme durant el període de dos mesos de formació inicial i obligatòria posterior al reclutament dins les Forces Armades espanyoles.

8.2. Objectius

El programa consta d'objectius generals i d'objectius específics que tindran una funció de base per l'assoliment dels objectius generals.

Els objectius primaris són els següents:

- Reducció de la violència sexual exercida per soldats en context de guerra i de pau.
- Aportar un benefici a la societat Espanyola, i a les societats de destí de les tropes militars espanyoles.

Els objectius específics són els següents:

1. Conèixer i entendre els mites en els rols de gènere.

2. Conscienciar de la masculinització existent al sistema militar.
3. Identificar comportaments discriminadors per raó de sexe i orientació sexual.
4. Conèixer les conseqüències negatives per a les víctimes de violència sexual.
5. Fomentar el tracte no discriminador entre soldats.
6. Conèixer la legislació sobre violència sexual.
7. Conèixer els mecanismes de denuncia de la violència sexual.
8. Conèixer els mecanismes d'ajuda a víctimes.
9. Conèixer els mecanismes d'ajuda a agressors.

8.3 Estructura i metodologia

L'estructura del programa consta d'una part d'instrucció i una d'avaluació. La formació consta de 21 hores en que es transmetrà contingut teòric i es realitzaran activitats pràctiques en que la participació de cada individu serà necessària. Es realitzaran sessions de 3 hores de forma setmanal, amb un total de 7 sessions. Les sessions s'estructuraran en forma de dinàmiques per tractar els objectius específics.

8.4 Pla de treball

Primera sessió: Rols de gènere. (objectiu 1)

S'introduiran els objectius generals del programa formatiu i seguidament es realitzarà l'Enquesta 1. PRE.

Haurà de ser completada durant la sessió en aproximadament 15 minuts. La distribució de l'aula durant aquest període de temps serà l'adequada per evitar que les respostes puguin ser influenciades per la presència d'altres companys. Tot i així, és important que es realitzi a l'aula per tal d'assegurar que serà completada i retornada, així com per garantir que les respostes no seran consensuades ni interceptades.

Una vegada finalitzada l'enquesta es farà una explicació del que és la violència sexual i com es diferencia de la que es produeix en context de guerra. Se'ls preguntarà quines creuen que són les causes o factors que la motiven, en els dos àmbits, en veu alta perquè sorgeixi un debat. Seguidament, es realitzarà la Dinàmica 1 especificada als annexos.

Per acabar la sessió es parlarà dels conceptes de masculí i femení i de les seves implicacions en la vida diària d'un civil.

Segona sessió: Masculinitat militaritzada (objectius 2 i 3)

S'enllaçarà amb la dinàmica de la sessió anterior que havia conclòs amb el concepte de masculinitat militaritzada de Wood (2009) per analitzar el seu origen, les seves formes i conseqüències. S'exposaran els estudis existents en la matèria per tal d'explicar l'ús de violència sexual com a mitjà per negar la pròpia feminitat i reafirmar la masculinitat. Es treballarà l'element de la normalització de conductes desviades dins l'exèrcit i quines en són les implicacions des de la teoria del reforç diferencial. La dinàmica de la sessió s'especifica als annexos (Dinàmica 2).

Tercera sessió: Conseqüències negatives de la violència sexual (objectius 4)

Durant aquesta sessió es pretén donar a conèixer les conseqüències de patir violència sexual en context armat i en context de pau dins l'exèrcit. Es tractarà a través de la Dinàmica 3 (als annexos), destacant la victimització secundària. Es demanarà la realització de l'Activitat Individual 1 especificada als annexos, i la seva preparació per la següent sessió.

Quarta sessió. Legislació sobre la violència sexual (objectiu 5)

S'iniciarà amb un resum comparatiu de legislació internacional, nacional i legislació militar. I es realitzarà un debat (Debat 1) especificat als annexos i es comentaran en grup les sentències cercades per realitzar-ne una comparació (Activitat Individual 1).

Cinquena sessió. Fomentar el tracte no discriminador entre els soldats (objectiu 6)

Aquesta sessió estarà destinada a fomentar un tracte just entre soldats a través de la cohesió. Per fer-ho es realitzarà la Dinàmica 4 (annexos) en relació amb la teoria criminològica de les subcultures. Es parlarà de les conseqüències positives i negatives d'un alt nivell de cohesió grupal i el seu efecte en l'endogrup i l'exogrup.

Sisena sessió. Mecanismes d'ajuda a la víctima (objectiu 7)

En aquesta sessió s'exposaran els mecanismes de suport a la víctima vigents, així com les seves avantatges i inconvenients. Es realitzarà una petita dinàmica en forma de pluja d'idees en que se'ls demanaran propostes que des del seu punt de vista puguin ser útils i satisfer les necessitats de les víctimes.

Setena sessió. Mecanismes d'atenció a l'agressor (objectiu 8)

Es presentaran les opcions a les que poden recórrer les persones que es considerin agressores, violentes, o discriminadores per tal de canviar sense necessitat de ser denunciades abans. Una d'elles és el SAH.

En aquesta última sessió es realitzarà l'Enquesta 2. POST.

8.5 Avaluació del programa

L'avaluació del programa es realitzarà a dos nivells. A nivell formatiu es realitzarà una avaluació pre-post. Es plantejarà una activitat inicial per valorar l'estat i coneixement del grup en relació a la temàtica en qüestió. Aquesta es realitzarà en forma d'enquesta (Enquesta 1. PRE) en que s'inclouran preguntes de 4 tipus. En primer lloc, es preguntarà en relació a la victimització pròpia i de tercers. En segon lloc, es preguntarà sobre la realització de comportaments d'assetjament i/o discriminadors en matèria sexual, tant pròpia com de tercers. També es demanarà la seva percepció de la manifestació d'aquestes conductes dins el sistema militar i finalment la valoració personal sobre la necessitat d'aquesta formació en l'exèrcit.

Degut a que la formació en qüestió es realitzarà amb persones que acaben de ser reclutades per entrar a l'exèrcit les preguntes en relació a la seva victimització o perpetració no estaran enfocades a l'àmbit militar, excepte algunes excepcions en que s'especificarà.

És important que abans de realitzar aquesta primera enquesta, la informació que es proporcioni als soldats en relació amb la formació sigui la necessària perquè entenguin els objectius però sense desvelar les causes i dades reals, per tal de no influir en les respostes.

Al final de la formació es realitzarà la mateixa enquesta, d'aquesta manera serà possible comparar si s'han assolit els objectius específics establerts. Concretament permetrà saber si s'han identificat més conductes problemàtiques i si aquestes es poden veure influenciades pel context militar. En aquesta segona enquesta (Enquesta 2. POST), s'hi afegirà un apartat de valoració de la formació en relació a la seva utilitat i adequació tant en forma com en contingut.

Finalment, per valorar l'efectivitat a nivell pràctic del programa es proposa la realització d'una enquesta de victimització, similar a l'Enquesta 1. PRE, a nivell general de tots els membres del sistema militar (Enquesta. BASE). Aquesta enquesta hauria de realitzar-se anualment per poder crear una base de dades amb informació vàlida sobre la violència, discriminació i assetjament sexual percebuda.

9. Conclusions

La violència sexual en conflictes armats és producte del context d'excepció inherent a les guerres i es diferencia de la violència sexual que es produeix en contextos de pau tant en les pràctiques i com en les motivacions. Tot i així el rerefons que facilita la violència sexual en general, és el patriarcat, com a base ideològica estesa mundialment que permet concebre la realitat en termes de superioritat masculina i inferioritat femenina.

En el context d'una guerra, la desigualtat de gènere es tradueix en la cosificació de la dona vista com a propietat de l'enemic i portadora del seu honor, la feminitat es converteix en allò dèbil i submís a aniquilar, i la violència sexual apareix com l'instrument capaç de destruir l'enemic atacant les seves dones, i com un mitjà per construir la pròpia identitat masculina, d'home, de soldat, a través de la destrucció de la feminitat tant pròpia com externa, explicant així la violència sexual contra homes i dones.

Posant el focus en la violència sexual perpetrada per membres pertinents a les forces armades, l'element de la cohesió cobra força a l'hora d'explicar la deshumanització de les víctimes, així com l'actuació conjunta en aquestes agressions com a mecanisme d'enfortiment dels vincles entre perpetradors.

L'exèrcit és una institució en que les actituds discriminadores per raó de sexe són normalitzades degut a la identificació de l'ideal de soldat amb l'ideal d'home masculí. Això comporta el silenci davant de victimitzacions, l'estigmatització de les víctimes que ho fan públic, poques conseqüències jurídiques per als agressors, la victimització secundària i finalment la tolerància i perpetuació d'aquest tipus de violència, que succeirà no únicament entre soldats sinó que serà traslladada a les zones de conflicte.

Com a conseqüència l'exèrcit apareix com un dels objectius en que incidir per tal d'actuar contra la violència sexual perpetrada en conflictes armats. Així doncs, es proposa un programa formatiu obligatori per als nous membres de l'exercit, centrat en la perspectiva de gènere, la seva incidència al sistema militar i les conseqüències i recursos tant per víctimes com agressors. Amb aquest projecte es pretén conscienciar sobre una realitat per molts desconeguda i per molts altres negada, i alhora oferir les eines necessàries per actuar contra ella com a individus i com a col·lectiu dins un sistema que com altres, perpetuen la violència sexual, en tots o alguns dels seus graus.

Tot i que l'objectiu principal del projecte és la reducció de la violència sexual en conflictes armats, l'actual manca d'un sistema viable de recompte de víctimes fa impossible la seva avaluació sobre el terreny, per això la proposta del programa tot i incidir en la violència en context de guerra s'avaluarà en el context de les institucions militars en zones no conflictives. D'aquesta manera, s'avaluarà l'efectivitat del programa, i alhora es crearà una base de dades de casos reals de victimització dins l'exèrcit, instrument que actualment no existeix.

En un futur, seria interessant el desenvolupament d'una metodologia que permetés conèixer les dades reals de victimització sexual en conflictes armats per no només adquirir major informació sobre el fenomen sinó també per conèixer la incidència de les diverses mesures que es plantegen i així poder crear-ne de noves, potser més efectives.

Finalment, cal destacar que la violència sexual en conflictes armats és un fenomen variable, complex i motivat per múltiples causes les quals estan molt vinculades als valors de les societats a nivell mundial, així doncs, per incidir-hi s'ha d'actuar des de la política, des de l'educació, des de la justícia i sobretot des de la prevenció, ja que tot i la seva extensió, en algunes guerres hi ha la prova que aquesta violència és evitable, i per això s'ha de treballar; "...que tot està per fer i tot és possible" (Martí i Pol, 1981, p.19).

10. Bibliografía

Bassiouni, M. (2006). The United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992). *The American Journal of International Law*. <https://doi.org/10.2307/2204144>

Beevor, Antony. (2002). *The Fall of Berlin 1945*. New York: Penguin. Bloom, Mia. N. d. "War and the Politics of Rape: Ethnic versus Non-Ethnic Conflicts." Unpublished manuscript.

Boesten, J. (2016). *Violencia sexual en la guerra y la paz. Género, poder, y justicia posconflicto en el Perú*. Disponible a: https://www.academia.edu/35836485/Violencia_sexual_en_la_guerra_y_la_paz_G%C3%A9nero_poder_y_justicia_posconflicto_en_el_Per%C3%BA.Biblioteca_Nacional_del_Per%C3%BA_2016

Carpenter, R. (2017). Recognizing gender-based violence against civilian men and boys in conflict situations. In *The Criminology of War* (pp. 377–398). Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315086859>

Chang, I. 1997. *The Rape of Nanking: The Forgotten Holocaust of World War II*. New York: Penguin.

Cockburn, C. (2011). "Why are you doing this to me?": Identity, power and sexual violence in war. G. Anna, V. Bryson & K. Jones, *Sexuality, gender and power: Intersectional and transnational perspectives* (p. 189-204). New York and Oxford: Routledge

Consejo de Seguridad. (2018). Informe del Secretario General sobre la violencia sexual relacionada con los conflictos. Disponible: <https://www.refworld.org/es/pdfid/5ad4da0c4.pdf>

Dolan, C. (2014). Into The Mainstream: Addressing Sexual Violence Against Men And Boys In Conflict. *Briefing Paper for the Overseas Developer Institute*.

Dolan, C. (2014). Report of Workshop on Sexual Violence against Men. *New York, NY: United Nations*.

Edwards, T. (2006). Violence and Violation. Men, Masculinity and Power. *Cultures of Masculinity*. (p. 44-63). London and New York: Routledge

Johnson, K., Asher, J., Rosborough, S., Raja, A., Panjabi, R., Beadling, C., & Lawry, L. (2008). Association of combatant status and sexual violence with Health and mental health outcomes in postconflict Liberia. *Jama*, 300(6), 676-690. Recuperat de: <https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/182379>

Kirke, C. (2010). Military cohesion, culture and social psychology. *Defense & Security Analysis*, 26 (2), 143-159.

Ley Orgánica 14/2015, del 14 de octubre, del Código Penal Militar. Boletín Oficial del Estado 247 § 11070 (2015).

Ley Orgánica 3/2007, del 22 de marzo, para la igualdad efectiva de Mujeres y Hombres. Boletín Oficial del Estado 71 § 6115 (2007)

Ley Orgánica 4/1987, del 15 de julio, de la Competencia y Organización de la Jurisdicción Militar. Boletín Oficial del Estado 17 § 16791 (1987)

Martí i Pol, M. (1981). *Ara Mateix: L'àmbit de tots els àmbits*. Barcelona: Edicions de Mall

Observatorio de la vida militar. (2018). *Estudio específico sobre situación de las medidas de prevención, formación y apoyo a las víctimas de acoso sexual, laboral y profesional en las Fuerzas Armadas*

Palazón, M., (2018). *30 años con mujeres en el ejército*. Disponible a: https://www.cope.es/actualidad/defensa/noticias/anos-con-mujeres-ejercito-20181012_271230

Pérez, M. (12 de novembre de 2018). Masclisme unformat. *El temps. Les vergonyes de l'exèrcit espanyol*. (Núm. 1796). Recuperat de: <https://www.eltemps.cat/article/5535/masclisme-unformat>

Peterson, D., Voller, E., Polusny, M. & Murdoch, M. (2011). Prevalence and consequences of adult sexual assault of men: Review of empirical findings and State of the literatura. *Clinical Psychology Review*, 31(1), 1-24.

<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.08.006>

Secretary General, U. N. (2018). Report of the Secretary-General on conflict-related sexual violence. *New York: UN Security Council (S/2018/250)*.

Silla, F. (2016). Las última reformas en los delitos contra la libertad e indemnidad sexual en España. *El Julgar*. (Nº28) (p. 240-279). Recuperat de: <http://julgar.pt/wp-content/uploads/2016/01/10-Reforma-crimes-sexuais-espanha-Francisco-Sanchis.pdf>

Tur, F. (2017). *El abuso sexual de la mujer como arma de guerra en la zona nacional*. Disponible: <https://serhistorico.net/2017/03/29/el-abuso-sexual-de-la-mujer-como-arma-de-guerra-en-la-zona-nacional/>

United Nations. Commission of Experts, & Bassiouni, M. C. (1995). *Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*, S. UN.

UNSC. (1994). Rape and Sexual Assault. *Annex IX of the Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*. S/1994/674/Add.2 (vol. V)

Wood, E. J. (2009). Violencia sexual durante la guerra: hacia un entendimiento de la variación. *Análisis Político*, (66), 3–27.

11. Annexos

11.1. Guions de les entrevistes

11.1.1. Entrevista a Igor Payán Marcaida. Psicòleg Militar

L'entrevista és realitza en castellà d'acord a les preferències de la persona entrevistada.

1. ¿En que se basa la formación general que reciben los soldados?
 - 1.1.¿Se les forma en aspectos como la no discriminación por diversas causas?
 - 1.2.¿Se trata de algún modo el factor del “género”?
2. ¿Qué valores se promueven?
 - 2.1.¿En la teórica y en la práctica?
3. ¿Cómo se valoran las capacidades psicológicas durante el reclutamiento?
 - 3.1.¿Qué factores/características se valoran como negativos, y como positivos?
 - 3.2.¿Existe algún control, es decir, la repetición de test o entrevistas a lo largo del servicio?
 - 3.3.¿Qué es lo que se pretende impedir con este filtro? ¿Que tipología de soldado no interesa?

En relación a la violencia sexual...

4. ¿Qué cree que explica la violencia sexual?
 - 4.1.¿Y la violencia sexual en contexto de guerra?
 - 4.2.¿En qué cree que se diferencian de la violencia sexual que tiene lugar en contexto de paz?
 - 4.3.¿Qué factores psicológicos influyen?
 - 4.4.¿Qué factores situacionales/contextuales influyen?
 - 4.5.¿Cómo influye el sistema militar en estos factores?
5. ¿Cómo interviene el sistema militar cuando se conoce o se pone de manifiesto un caso de abuso/agresión sexual perpetrado por un o una soldado?
 - 5.1.¿Con el soldado / con la víctima?
 - 5.2.¿Cómo se intervendría si fuera entre compañeros?
 - 5.3.¿Cómo se intervendría si fuera en contexto de guerra contra un civil enemigo?
 - 5.3.1. ¿Cómo cree que reaccionarían los soldados con él o la perpetradora?
6. ¿Cuál es el proceso que sigue la víctima?
7. ¿De qué recursos dispone?

8. ¿Cómo se podría prevenir la violencia sexual?

8.1. ¿Y des del ejército?

11.1.2. Entrevista a María Villellas Ariño. Investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB. Especialitzada en Dones, Pau i Seguretat

1. Com s'explica la violència sexual en conflictes armats?

1.1. Què la diferencia de la violència sexual exercida en context de pau?

2. Quins factors psicològics influeixen?

2.1. I contextuals?

2.1.1. Com afecta el sistema militar a l'execució de violència sexual en general?

2.1.2. I en conflicte armat?

2.1.3. Quina relació hi ha entre la violència sexual en conflicte armat i la violència sexual entre soldats?

3. Com s'expliquen les violacions a homes?

4. Quines són les conseqüències per les víctimes?

5. Quines són les conseqüències pels agressors?

6. Com creu que es podria aturar la violència sexual en conflicte armat?

7. Com es pot actuar des del sistema militar?

8. Quina és la situació en matèria de gènere i violència a l'exercit espanyol?

11.2. Transcripcions de les entrevistes

11.2.1. Entrevista Igor Payán Marcaida. Psicòleg Militar

¿En que se basa la formación que reciben los soldados durante los dos meses de formación general?

Formación militar, es todo formación militar. Pero hay charlas sobre el tema del acoso, alomejor es una hora, no se me el programa... pero hay formación sobre acoso, porque es super amplia y no es solo disparo... también se explica el régimen disciplinario militar, Código Penal Milita, y las leyes militares que son las que nos afectan a todos los que somos militares. Estas normas incluyen el... en términos generales pero también lo incluyen.

¿Entonces la formación que se proporciona en este tipo de casos de violencia sexual se da desde la perspectiva normativa, sobre las consecuencias, no las causas?

También los convenios de Ginebra, esto está regulado, también se hace, en todos los códigos de formación, en todas las escalas y en todos los ejércitos también. Pero no es lo mismo una formación de oficiales que son 5 años que una formación de tropas que son 2 meses, verdaderamente no se puede incidir de la misma forma ni el nivel de conocimiento es igual pero todo esto también se trata y está regulado y se da en los centros de formación.

¿Cómo se valoran las capacidades psicológicas durante el reclutamiento?

Antes de entrar se hace un test, verdaderamente se hacen dos test, un test psicotécnico y otro psicológico y esto es lo que se hace cuando se oposita. Para entrar al ejército hay que opositar. En la oposición se hace un test, uno a nivel de psicopatologías y otro a nivel más psicotécnico.

¿Qué se valora?

Que no tenga psicopatologías o algún trastorno de personalidad. No es un PCL, pero se mide la psicopatía. Tengo que decir que hay una concepción, porque he oído bastantes cosas... que no son acertadas. En el ejército no se buscan psicópatas, sino al contrario porque un psicópata las normas no las va aceptar muy bien y en el conflicto si estudias la historia de los conflictos armados es lo contrario, la gente que ha estado en los conflictos a su unidad la veía como una familia y un psicópata eso nunca lo va a ver. Y eso hacía que la gente hiciera cosas que nunca haría. Osea, se valora más el compañerismo y determinadas cosas que en un psicópata no se van a dar. Ese perfil no se busca, y sí que es uno de los rasgos que se busca para descartar.

¿Qué perfil o perfiles se buscan?

Que no tenga una patología mental o trastorno de la personalidad, no se busca concretamente que sea un agente super extrovertido, tampoco tiene porqué sabes, no hay un perfil... pero en todos los sitios se busca gente estable mentalmente, eso es general, pero tampoco quiere decir que... se busca por defecto, siempre no por exceso... no se busca gente con patologías mentales o trastornos de la personalidad. Pero no es que busquemos solo gente extrovertida para determinadas cosas va bien una gente, además como defensa es tan general, hay tantas cosas, habrá gente extrovertida que se aliste en unos puestos y gente introvertida pues que se aliste en otros.

¿Según los puestos se valoran diferentes cosas?

A día de hoy no, estaría bien tener ese poder como psicólogos pero no, no se hace demasiado la selección de personal. Porque a la gente, sobretodo en las escalas más bajas se les deja elegir. Estaría bien que nosotros dijéramos, no, pues tú vas a ir a este sitio, pero normalmente es una oposición, la gente saca unos puntos y elige. Si yo saco más puntos que otro... entonces alomejor el que saca más puntos es más apto para ser informático... hay que valorar todo, la libertad también.

¿Se hacen entrevistas?

Sí.

¿Se valoran temas como dominancia, poder, agresividad, hostilidad...?

Esto se observa en el test, y en las entrevistas también, porque la entrevista también es un crivaje. ¿Pero hasta qué nivel? No sé hasta qué punto decirte... Como ya te he explicado no hay una selección de decir: este... tiene necesidad de poder.... Es que después todo esta tan reglamentado, al final es una oposición, entonces ahí entran factores culturales, de estudios...

¿El control periódico existe?

Psicológico, sí, existe. Está por ley. La gente cuando entra en tropas va firmando contratos hasta los 8 años si no me equivoco. Y después hay un contrato de larga duración que te hacen hasta los 45 y entonces hay una permanencia que se llama, entonces cada vez que hay que firmar un contrato, que hay que hacer la renovación, tiene que pasar un test psicológico y después antes del de larga duración también. Y después para la gente que es militar permanente, que entran ya y acaban aquí su vida laboral está estipulado que se haga cada 5 años y para los de larga duración también se hace cada 5 años. Y después está otra cosa, cuando la gente se va de misión o va al extranjero tiene que hacer uno antes de irse, es obligatorio, y después se está haciendo también uno últimamente. Ahora mismo es a nivel estadístico, están estudiando aver que... que... como lo hacen lo están haciendo a nivel estadístico pero seguramente se vaya a implementar esto cada vez que venga alguien de misión, ya se dirá cada cuanto, si tiene que ser nada más llegar, si tiene que ser a los 6 meses o tiene que ser las dos veces... Ahora mismo se está haciendo a nivel estadístico, porque ahora por norma no se

hace pero en algún momento se hará. Es muy interesante, pero te diré también que afortunadamente no tenemos un problema muy serio de tipo de trastorno de estrés post-traumático y este tipo de cosas. Verdaderamente cuando alguien se va al extranjero, son más trastornos de adaptación ahí muchas veces y sobretodo, la mayor incidencia son problemas familiares porque es lo más normal. Si yo me voy y dejo sola a mi mujer o al contrario, mi mujer se va y me deja aquí solo con los niños...pues voy a tener un problema evidentemente pero el problema va a estar en casa, y ese problema que tienes en casa pues muchas veces fuera te lo afectan más. Muchas veces son trastornos de adaptación y problemas familiares.

¿Se hace algo parecido a la conciliación?

Afortunadamente hemos avanzado mucho, pero hay que avanzar más. Entonces, cuando se va la gente de extranjero tenemos todas las unidades establecidos unos (‘’) que son más o menos los que tienen establecido un sistema para ayudar a las familias incluso están dotados económicamente que al final es lo que marca, porque por mucha fe que pongas como no haya dinero... en este sentido era dotado económicamente. Entonces hemos avanzado en esto y en comunicaciones... por ejemplo, yo cuando me iba a de misiones en 2003, tenía una cabina telefónica ahora con internet y todas estas cosas pues hemos avanzado mucho, con lo cual afortunadamente vamos avanzando.

En relación a la violencia sexual tanto en guerra como dentro del ejercito... desde su perspectiva profesional ¿Cómo cree que se explica?

A ver... el concepto de guerra tradicional... yo no he estado en ninguna guerra y espero que no haya ninguna en España, pero hay que ver una perspectiva histórica y entonces también hay que ver que no es lo mismo la sociedad hace cien años que ahora... el concepto hace cien años era totalmente distinto... me imagino que las fuerzas armadas eran un reflejo de la sociedad y la sociedad era...en un contexto así, un contexto menos normativo...pues imagínate, han pasado muchas cosas, no solo en eso, víctimas no solo mujeres también niños...hombres también... en el tema de eso, un conflicto tradicional simétrico que se llama, difícilmente te puedo... al final la concepción que había antiguamente o que hay aún en muchos países, porque yo he estado en Afganistán y los talibanes quemaban colegios cuando eran colegios a los que iban niñas con las niñas dentro. Quiero decir, que hay países en que existe todavía... ¿como se explica? Pues como se explica en la sociedad... roles de género, el tema del machismo, todo este

tema, no hay una explicación únicamente para esto que yo sepa eh. Y yo creo que no existe para lo que es el ámbito militar porque al final uno y otro no son independiente, el ejército va con las sociedad y la sociedad con el ejército. Y el ejército lo forman personas que están en la sociedad entonces si la sociedad es machista pues el ejército tendrá personas que serán machistas. Se intenta combatir esto y afortunadamente hemos avanzado mucho en los últimos años, pero bueno hay cosas por hacer.

¿El sistema militar ha sido machista desde sus raíces?

No, yo creo que el sistema militar ha sido jerárquico, entonces yo pienso que no. Que además en el sistema militar es jerárquico, incluso si hay algo es más de clase que machista pienso yo. Porque no es lo mismo una soldado, que una teniente, una capitán o una comandante. Que pasa... que el ejército tradicionalmente lo han formado hombres, la mujer lleva pocos años en el ejército, 30 años lleva, y en algunos cuerpos. También es verdad que a la mujer igual le atrae menos el ejército, por el motivo que sea. Tampoco se puede obligar a las mujeres a que entren en el ejército eso está claro, tiene que ser voluntario en la actualidad, ahora que no hay servicio militar obligatorio. Es muy interesante esto, porque si lo hubiese, a día de hoy las mujeres también tendrían que ir obligatoriamente o no? Yo entiendo que si pero igual hay gente que tampoco aceptaría esto, a lo que voy... también hay también hay, porque hemos dicho que si la sociedad es machista y los soldados forman parte de la sociedad pues también habrá alguna perspectiva machista. Pero cuando se da, yo creo que también se da también entre gente del mismo nivel, lo que llamamos empleo, porque si tu tienes una jefa una mujer... pues como en una empresa civil... esta concepción que hay de la mujer... “prefiero tener un jefe...” puede ser también pero creo que se va a dar menos porque lo que prima en el ejército es la jerarquía militar.

¿Crees que el sistema militar puede influir de alguna forma?

Esto habría que estudiarlo, una respuesta así no me atrevo a ser tan tajante. No lo sé, yo creo que influye más la jerarquía pero habría que estudiarlo.

¿Qué factores psicológicos afectan a la hora de cometer violencia sexual des la perspectiva del agresor?

Sobre todo lo que ya sabemos, estereotipos de género... es que cuando es agresión sexual estamos hablando de entiendo más de acoso... yo me imagino que son más estereotipos de género.

¿Cómo cuáles?

Pues los que hay en las sociedad, que el hombre es más dominante, la mujer es más débil, la mujer es sumisa al hombre... que yo creo que existe menos. Y una cosa también muy buena, que hay estudios en el ejército americano, cuando hay estereotipos en un grupo unidos y tienen diferentes cosas como un objetivo común, los estereotipos se rompen, no solo entre hombre y mujer también el racial, son cosas buenas que tenemos en el ejército. Si tu en tu unidad estas... aunque todos tenemos estereotipos, que los hay públicos, privados e implícitos. Los implícitos los tenemos, aunque pensemos que no, eso está estudiado y una de las cosas buenas del ejército, que se estudió en Estados Unidos, es que tener un objetivo común, estar en un grupo, y tener las normas claras facilita romper ese tipo de estereotipos.

¿Cómo afecta este sentimiento de grupo a un grupo externo?

Esto está muy estudiado a nivel psicológico, si tienes un sentimiento de cohesión grupal, al endogrupo siempre vas a intentar favorecerlo. Me imagino que esto cuando sales al exterior, cuando vamos al exterior las normas están claras y el contacto con la población civil se da pero en determinadas circunstancias, no es de convivencia. Es un tema distinto. Cuando se va al exterior lo que hay es un choque cultural, cuando nosotros vamos, vamos a culturas bastante diferentes a la española y yo creo que sería más, iba a decir negativo pero no sé si sería negativo o positivo. Pero tú vas a un país musulmán donde la concepción de la mujer es totalmente distinta a la española, y tu como militar tienes que aceptar este tipo de cosas. No quiere decir que las compartas pero las tienes que aceptar y a lo mejor ves cosas que no te gustan pero son las normas de ese país y no puedes hacer nada en ese sentido porque son las normas de ese país. Que estén bien? Todos creemos que no están bien, pero en ese sentido y creo que es distinto... y hay que aceptarlo también hay charlas para la gente que va para que sepa que hay determinadas cosas que son distintas en el otro país.

Prácticamente siempre que se va al extranjero se va bajo un paraguas internacional y cuando España se va a un país firma un protocolo, un acuerdo con el país y los militares

españoles están sujetos a las normas españolas. Porque si no sería un problema, por eso es un requisito indispensable para que vayamos. No podríamos llevar a mujeres soldado. Hay cosas que a nosotros como sociedad, no encaja en nuestro pensamiento pero hay que respetarlas.

Esto es un tema de años, la globalización está ayudando con esto.

Hay factores que explican el porqué de la violencia sexual se da de forma distinta en la guerra que en contexto de paz, y están relacionados con la masculinización del sistema militar y la cohesión dentro del ejército.

En un conflicto armado que haces para unir a la sociedad... buscar un enemigo exterior y esto une más. Pero yo creo que lo que hay, que puede ser verdad que se premie la forma física, masculinidad, agresión y este tipo de cosas pero también un conflicto armado es una situación donde no hay normas muchas veces... hay más violencia por definición. Y también estas en una situación donde no hay normas, cuando un soldado tiene que hacer una misión ahí está permitido el asesinato... cosas que normalmente en una sociedad, moderna, no están permitidas, así que yo creo que es la ausencia de normas lo que se tendría que estudiar, que haya factores psicológicos, también hay que ver la ausencia de normas que tiene mucho que ver y no se puede descontextualizar.

Cuando hay tales niveles de deshumanizar al otro grupo, no son personas, son animales o lo que sea, y todo influye, hay violación de normas, de todas.... yo lo que no tengo tan claro es que sea masculino, yo creo que es en general lo que pasa que el ejército hasta hace poco solo lo formaban hombres, que puede ser que sean valores masculinos y por eso eran solo hombres, la mujer estaba más protegida en ese sentido. Pero también hay que ver que ha habido mujeres dirigentes casi siempre.

Un fallo muy gordo es usar la perspectiva de género como un factor aislado que no lo es. (...)

Para formar a un soldado lo que se le enseña es a usar un arma, a defenderse físicamente, si la base de la que se parte es la defensa física, sería algo atribuible más al rol masculino. En estos contextos donde se ha tendido a deshumanizar al enemigo por no ser soldados, ha podido ser más fácil el abuso de la otra persona.

En un conflicto armado hay una ausencia tal de normas que no se cuáles son los factores que influyen.

¿Cómo podría prevenirse este tipo de violencia sexual?

Des del ejército a nivel de prevención, primero teniendo unas normas muy claras de lo que se puede hacer y lo que no se puede hacer y después también la educación, trabajar todo este tipo de cosas, los estereotipos y este tipo de cosas. La sociedad también ha cambiado, y en el ejército no se hacen estudios pero entiendo que será muy parecido a lo que pasa en la sociedad. Hace 40 años si le preguntabas a la gente si iba a votar a una mujer como presidenta cuanta gente te iba a decir que sí? Pues seguramente, habría gente que sí, seguramente sería un 50-50, hoy en día nadie te diría que no votaría a una mujer como presidenta del gobierno, habría alguno que si pero tenemos claro que el porcentaje ha subido y tenemos claro que aunque haya gente que privadamente piense que no, públicamente no lo diría. Entonces todo esto es un trabajo educativo, se supone que a largo plazo y hay países que al final entraran en esta dinámica porque se supone que el mundo va avanzando, aunque sea poco a poco y hay gente a quien nos gustaría que fuese más rápido pero esto es como es... tampoco se pueden cambiar... es un tema de generaciones. En el ejército como se trabaja todo esto? Pues con charlas informativas, con convenios de Ginebra, es muy a nivel normativo y a nivel psicológico hay menos formación sobre esto pero también hay que tener en cuenta el contexto en que estamos. Por ejemplo en la Caixa tampoco preguntan..., por poner un ejemplo, tampoco hay charlas sobre esto ni está la gente super formada porque no es su misión esa, entonces estaría muy bien que en el ejército fuésemos super hombres, super psicólogos y super todo pero tampoco es nuestra misión esa.

Pero como comunidad es más que cualquier otro centro, es una comunidad tenéis muchos sectores en los que prácticamente sois autónomos.

Si, y a día de hoy lo que está muy claro son las normas, pero claro si vas a una situación de conflicto a lo mejor esas normas se difuminan porque el objetivo ya es acabar con el enemigo. Hay unos convenios de Ginebra, y todo esto, pero claro en un conflicto armado o en una situación de extrema violencia cuando tu vida depende de ello...a lo mejor esta normativa se difumina, no digo que siga el caso del ejército (...) y también hay una jerarquía para intentar mitigar esto... pero al final somos humanos, igual que hay crimen y siempre va a haber crimen...yo creo que no llegaremos nunca a la tasa de

criminalidad 0. Si tú quieres dejar libertad al ser humano... porque con los medios que tenemos hoy se podría reducir muchísimo pero también tendrías que ver la libertad que estas quitando a la gente y si la gente está dispuesta a asumir esa falta de libertad. En el ejército se hace, sí, también se podría hacer más como en todos los ámbitos, pero también hay que ver que no es nuestra misión hacer... y a mí me gustaría estar toda la semana dando charlas a la gente sobre este y otros temas pero hay unos objetivos que hay que cumplir.

¿Cómo se podría llegar a los miembros que a pesar de conocer las normas tuvieran este tipo de razonamientos, en contra de las normas y que puedan llegar a saltárselas?

Factores como la educación y este tipo de cosas que son más difíciles y lo que está estudiado en el ejército americano, que a nivel sobre todo de estereotipos raciales, está estudiado que estar con gente que es de otras razas, de otros... al final los grupos, desafortunadamente hay menos de un 20% de mujeres en el ejército y depende de las escalas, pero creo que somos del mundo occidental de los países que más mujeres tiene, en los grupos en que hay una mujer es más fácil tratar el tema este, cuando trabajas y en tu grupo tienes una mujer los estereotipos tienden a romperse. Entonces esto es una ayuda muy importante, estaría bien que hubiese más chicas, pero tampoco vamos a hacer nada, quiero decir, aquí vienen las que quieren entonces no se puede obligar a las chicas a que vengan.

¿Esto está influenciado por la sociedad y por la educación desde pequeños?

Sí pero se tiende a pensar que todo es cultural, y no todo es cultural, hay temas biológicos, y no quiere decir que porque sea biológico y esto los psicólogos lo sabemos, es que está determinado, es al contrario. Tú afortunadamente como el mundo está cambiando, antes si tenías la apendicitis te morías, ahora no pasa absolutamente nada, o antes si tenías estigmatismo o un defecto en la visión a lo mejor hasta te morías pero ahora hay unas cosas que se llaman gafas, o lentillas y te puedes hasta operar, imagínate. Entonces qué quiere decir esto, que hay temas biológicos, la biología es la que es, y los niños y las niñas son diferentes, hay un tema hormonal a esa edad igual menos, en los adolescentes hay más. Todo esto se puede cambiar, y culturalmente lo que debemos ir es a que se cambie, lo que pasa que claro, antiguamente todos estos temas no los teníamos por eso también había esta diferencia de roles, todo esto no es

casual, y no es porque haya una dominancia masculina es porque esas labores a lo mejor es porque esas labores les sirvieron para sobrevivir a nuestros ancestros, también hay que valorarlo, que estamos aquí gracias a esa supervivencia que han hecho. Entonces, teniendo más mujeres en el ejército, cada vez hay más va fluctuando pero más o menos sigue una línea ascendente. Que sea el único factor no, hay más factores si, ahora hemos avanzado, la UPA no lleva tantos años... vamos avanzando, la normativa es muy importante, no es suficiente porque hay que cambiar toda la concepción de las personas pero eso tarda más desafortunadamente.

11.2.2. Entrevista a María Vilellas Ariño. Investigadora de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB. Especialitzada en Dones, Pau i Seguretat

Com s'explica la violència sexual en conflictes armats?

Les causés doncs són moltes, no però.. fonamentalment el sistema patriarcal, les desigualtats entre homes i dones que existeix en qualsevol societat i que en contextos de conflictivitat armada, fan que aquestes desigualtats incrementin i és produeixi una normalització de la violència contra la dona, que ja en qualsevol societat ja este fortament normalitzada... en un context en el que per causa de la conflictivitat armada qualsevol tipus de violència és acceptada en general doncs això comporta de per sí, que una violència tan acceptada socialment com és la violència sexual contra les dones, en situació de conflictivitat armada doncs fa que encara ho sigui més. Això així com una primera causa més profunda, després doncs en determinats conflictes armats doncs els actes armats procedeixen que aquesta violència sexual doncs pot ser una estratègia efectiva i útil per aconseguir els seus objectius militars i per tant doncs la fan servir per atacar els seus enemics o per obtenir un control sobre la població civil d'un territori i després pot ser també una manera de compensar de les elits polítiques o de les elits militars de compensar al soldat que està participant en un conflicte armat, en un context de com son els conflictes armats de militarització profunda, la militarització està fortament associada al patriarcat i a les desigualtats de gènere i per tant atorgar al soldat aquest control, aquesta capacitat de tenir accés i controlar el cos de les dones pot ser una manera de compensar o de socialitzar els actes armats en una cultura de domini que com deia està molt fortament associada al patriarcat.

Amb aquestes explicacions com s'entenen les agressions sexuals a homes?

Bé... doncs perquè també és una manera de deslegitimar al soldat enemic... em... després titllant-los associant-los a la figura femenina, és una manera d'atacar la seva masculinitat una manera de demostrar que tenen un poder molt fort sobre els enemics i per tant doncs una manera de... atacant a la masculinitat de l'enemic doncs demostren una gran capacitat de control sobre la comunitat enemiga, és una manera no? de tortura la violència sexual en els contextos de conflicte armat contra els homes no és fa servir de la mateixa manera que la violència sexual contra les dones. És a dir, no és tant una estratègia en el camp de batalla en els enfrontaments armats sinó que és fa servir com una manera de tortura en els centres de detenció sobretot a presos polítics, presoners de guerra, és una manera d'humiliar i de demostrar el poder sobre els enemics.

Creus que hi ha relació entre la violència entre uns soldats del mateix exèrcit encara que sigui en context de pau i la violència sexual que exerceixen aquests soldats contra els civils en un context de guerra?

Evidentment, evidentment que quan hi ha una normalització en l'ús de la violència, no com és la violència sexual que succeeix a tots els exèrcits en contra de les dones, si hi ha aquesta normalització i s'accepta aquesta violència sexual contra les pròpies dones, diguem-ne, de les mateixes forces armades, evidentment doncs molt més fàcil és que es pugui fer servir aquesta violència sexual contra la societat civil en un context de conflicte armat perquè hi ha una situació d'impunitat tant gran que permet que es faci servir la violència sexual contra dones militars, que amb raó de més no aquesta impunitat persisteix en el cas de la violència sexual contra la població civil que en rares ocasions és perseguida i molt menys castigada.

Quins serien els patrons o tipus de conductes que dins l'exèrcit perpetuen aquesta desigualtat o permeten i normalitzen l'abús?

No sóc experta en aquest tema en concret...i no et sabia respondre perquè no he analitzat la conducta dins les forces armades en relació però... entenc que en primer lloc és tracta d'institucions fortament patriarcals en les que la jerarquia és un dels valors constitutius i per tant difícilment les persones subordinades que normalment són les víctimes d'aquesta violència tenen cap possibilitat de contestar als lideratges que són els que permeten que hi hagi aquest tipus de violència... la impunitat, és un altre d'aquests factors molt presents i després entenc que la manera com es trameten les denúncies dins les forces armades, que ja et dic que desconec el detall però pel que tinc entès, que hi ha

la cadena de mando, que tu estàs denunciant al teu superior jeràrquic i no hi ha estructures específiques desvinculades d'aquestes cadenes de comandament que permetin canalitzar les denúncies....però més enllà d'això no et sabia respondre

Quines són les conseqüències per les víctimes de patir violència sexual en un context de guerra?

Doncs n'hi ha moltes... però evidentment hi ha un fort impacte psicològic en termes de salut mental de les víctimes, provoca una forta traumatització de les persones que pateixen violència sexual, a nivell de salut doncs també té un gran impacte, moltes vegades lligat a l'impacte psicològic, és difícil desvincular unes conseqüències de les altres però per suposat a nivell de salut sexual i reproductiva, des de transmissió de malalties sexuals fins a embarassos forçats i després complicacions si resulta en un embaràs la violència sexual, pot comportar... doncs en zones on hi ha l'accés al serveis de salut més bàsics són mots difícils això deixa a les víctimes en posició de feblesa i de risc per la pròpia vida i per la salut molt fort. Després a nivell més social les víctimes de violència sexual poden patir forta estigmatització per part de les seves comunitats o de la societat en general i aquesta estigmatització pot derivar en exclusió social, pobresa a portar que siguin novament víctimes de la violència... i això ve acompanyat d'enormes dificultats per poder accedir als serveis de justícia, tant formals com més de tipus informal i amb molta freqüència doncs un empobriment de les víctimes molt associat a l'estigmatització i l'exclusió social que pot portar el fet d'haver patit aquesta violència.

Hi ha diferències entre les conseqüències, més aviat socials que pateixen els homes o les dones?

Doncs no se si està estudiat, no t'ho sabia dir perquè... hi ha molt poca investigació contra violència sexual contra els homes i no se si hi ha cap estudi que hagi analitzat aquestes conseqüències diferenciades entre homes i dones.

Hi ha conseqüències pels agressors?

En la immensa majoria de casos no, hi ha una impunitat generalitzada i molt gran, hi ha molt pocs casos en que la violència sexual en conflicte armat hagi està perseguida i castigada, hi ha algunes sentències concretés que s'ha produït en general però pràcticament no... està molt poc castigada la violència sexual en conflictes armats...(...) hi ha el cas de Guatemala, en que si que és va aconseguir que les víctimes tinguessin

accés a la justícia i després també el tribunal internacional per l'antiga Iugoslàvia si que hi ha alguna sentència condemnatòria, però són fets bastant excepcionals, en general no hi ha una persecució efectiva de violència sexual.

Com és podria actuar per frenar la violència sexual?

No és una resposta fàcil... en primer lloc hi ha d'haver una política de prevenció dels conflictes armats, és a dir, inversió en polítiques de promoció de la pau perquè no és puguin produir els conflictes armats, perquè una vegada han esclatat els conflictes armats és difícil poder controlar aquestes situacions. És veritat que hi ha algunes autores que defensen que a través de la cadena de comandament, aquest tipus de conductes siguin sancionades per part dels superiors militars i per tant que es pot incidir en aquest àmbit llançant una millor formació en les forces armades però que succeeix en el cas de violència sexual quan són grups irregulars?, malgrat que sabem que a nivell internacional, la violència sexual la perpetren més les forces armades regulars que els grups armats irregulars però és difícil incidir en aquest àmbit. Hi ha molts fronts simultanis, hi ha una part de política de pau i de prevenció de conflictes, hi ha una part de lluita internacional contra les desigualtats de gènere i contra la cultura de la violació que permet la normalització de les agressions sexuals contra les dones i hi ha una part de lluita contra la impunitat, evidentment, però no és suficient amb la lluita contra la impunitat perquè fins i tot en societats on si que hi ha una certa persecució contra la violència sexual, les agressions sexuals es segueixen produint per tant jo crec que és una resposta a nivell molt estructural de lluita efectiva contra les desigualtats de gènere a nivell internacional combinada amb polítiques de prevenció de conflictes i construcció de pau que tinguin en compte una perspectiva de gènere i després, evidentment, a nivell més pràctic concret, si que hi pot haver una incidència en les estructures militars però si tot això no va acompanyat d'una mirada més estructural doncs són qüestions que poden ajudar però es necessita una mirada política més global i estructural.

Aleshores vols dir que formant als soldats que estaran a la guerra en igualtat de gènere, no seria suficient per prevenir la seva actuació?

Ni molt menys, no és suficient, ni molt menys perquè... això pot incidir a nivell individual sobre les persones concretes sobre les persones que puguin rebre aquesta formació però la dinàmica de la guerra és molt més complexa i dins la militarització hi ha tota una part en que el control de la sexualitat de les dones forma una part important

d'aquesta cultura d'aquesta violència sexual i en tot cas perquè això pot tenir incidència sobre els soldats que formen part de les forces armades però en els conflictes armats en l'actualitat hi ha tot un seguit d'actors armats que participen que no estan vinculats a unes forces armades regulars, sino que son grups armats irregulars de molt tipus. Llavors, com dur formació en aquest tipus d'actors és extremadament complicat, perquè no reconeixen ni les normes mínimes del dret humanitari per tant és una mesura que pot tenir certa incidència en determinats actors però és difícil, a més les forces armades arreu del món s'enfronten a molts reptes, dificultats, obstacles per tant la formació és una petita part del que es pot fer dins de les forces armades de països molt diversos.. és una part del que es pot fer, però no és una mesura que podrà posar fi a la violència sexual com a arma de guerra en general sino a una part de la violència sexual que perpetua una part del sectors armats que participen en els conflictes armats.

Però la normativa internacional ja existeix, doncs quina acció concreta podria ser la més útil o la més efectiva?

Doncs no ho sé, perquè no és una acció concreta, és un problema tant estructural i tant complex que no hi ha una acció concreta que permeti una millora, hi ha tot un conjunt de moltes mesures diferents que s'han d'anar prenent de manera simultània i en paral·lel. Amb una única mesura no es posarà fi a la violència sexual en contextos de conflicte armat, hi ha mesures que han d'anar encaminades a reduir les desigualtats de gènere a nivell estructural, després hi ha mesures encaminades a lluitar contra la impunitat, mesures de prevenció dels conflictes armats, és a dir, és difícil que hi pugui haver conflictes armats sense que es produeixin violacions dels drets humans, aleshores s'han de posar molts esforços en la prevenció de conflictes armats perquè dintre d'aquests conflictes armats no es produeixin violacions dels drets humans tan greus com la violència sexual. És a dir, no et puc dir una única mesura perquè seria una gota en l'oceà. Ha d'haver-hi una política molt més ferma i de lluita contra les desigualtats de gènere que és el que finalment permet que la violència sexuals es produeixi, estigui normalitzada, acceptada, tolerada i fins i tot encoratjada per part de determinats actors militars.

Perquè és la violència sexual que cobra un significat afegit a la violència comú? Per què posar el sexe en una guerra?

Doncs perquè vivim en una societat patriarcal que considera que el cos de la dona és propietat dels homes i que per tant els homes poden decidir sobre el cos de les dones. Però també es fan servir altres formes de violència amb l'objectiu de desmoralitzar, de generar terror en la població, no és la única violència que es fa servir amb aquests propòsits. Però la violència sexual en societats patriarcals és una manera efectiva de mostrar que si tu has accedit al cos de les dones és perquè els seus homes no han estat capaços de protegir aquestes dones i per tant és una manera de mostrar la feblesa l'enemic.

11.3. Dinàmiques del pla de treball del programa formatiu

11.3.1. Dinàmica 1

Sense informar-los de les teories i estudis existents se'ls demanarà la realització d'una dinàmica que consistirà en el següent:

La classe es dividirà en 4 grups, tots amb la funció de descriure física i psicològicament un dels perfils:

- Home amb característiques masculines
- Dona amb característiques femenines
- Home amb característiques femenines
- Dona amb característiques masculines

Es reflexionarà envers l'atribució de característiques positives a les dones masculines i negatives als homes femenins. Seguidament es demanarà al grup sencer la descripció del soldat ideal, i finalment la seva comparació amb la descripció de l'home amb característiques masculines per concloure amb la seva similitud i la idea de la masculinitat militaritzada de Wood (2009).

11.3.2. Dinàmica 2

Es proporcionaran exemples de vocabulari sexista empleat dins l'exèrcit així com les opcions alternatives, exemples de conductes que siguin considerades delictives però en certa manera tolerades. Durant la sessió es realitzarà l'anàlisi i comparació de sentències emeses dins l'àmbit militar com en l'àmbit penal comú, en matèria de violència i assetjament sexual així com de discriminació per raó de sexe o orientació sexual.

Es conscienciarà de la importància de no tolerar certes conductes des de la teoria del reforç diferencial (originàriament desenvolupada per Sutherland (1939) com a teoria de l'associació diferencial i posteriorment complementada per Akers i Burgess (1966), sota la teoria de l'aprenentatge social, aportant el factor del reforç).

11.3.3. Dinàmica 3

A l'inici de la sessió es demana als soldats que escriguin el seu nom en un paper i un SÍ o un NO en funció de si alguna vegada han patit violència sexual/assetjament/discriminació.

Després d'una pausa de 10 minuts es demana als soldats que sense escriure el seu nom, escriguin un SÍ o un NO en funció de si alguna vegada han patit violència sexual/assetjament/discriminació.

- No es llegiran els noms, però la persona facilitadora farà un recompte dels dos grups per veure si hi ha alguna diferència en el nombre de persones que han dit que sí.

S'espera que el nombre de persones que afirmen haver sigut víctima serà superior quan es preserva l'anonimat.

En relació als resultats es faran les preguntes següents en veu alta:

- Per quines raons hi ha persones que han preferit ocultar el fet d'haver sigut víctimes quan es relacionava amb el seu nom?
 - o Per por a ser reconegut com a víctima? Per debilitat, per por a un tracte diferent com a persona necessitada d'ajuda? Per por a ser etiquetat? Per vergonya? Per culpa?
 - o Per por a les represàlies si la persona agressora es trobés a la sala?
- Per quines raons hi ha persones que ha decidit no ocultar el fet d'haver sigut víctimes tot i que es podia relacionar amb el seu nom?
 - o Els elements que apareguin han de reforçar-se per tal d'incrementar aquesta actitud.

Per acabar la dinàmica es farà la següent reflexió: la por a fer públic el fet d'haver sigut víctima és present en la majoria de la població, i encara ho és més quan es tracta de violència sexual perquè afecta a la intimitat d'un mateix. En aquesta sessió només

s'havia d'escriure en un paper el qual no seria llegit en veu alta sinó únicament comptabilitzat en nombre per un facilitador... tot i així hi ha hagut ocultació. En un sistema on la víctima ha de proporcionar les seves dades des d'un principi i acusar a la persona concreta per obtenir ajuda i obtenir justícia la dificultat i la ocultació encara és més elevada.

Ara s'enllaçaria amb la victimització secundària i les possibles represàlies així com conseqüències psicològiques i laborals fent un paral·lelisme amb les dificultats afegides en context de guerra.

S'informa de les conseqüències per a les víctimes de patir violència sexual tant a la guerra com en context de pau, en aquest cas patida per soldats i soldades i exercida per altres soldats i soldades. Inclou conseqüències psicològiques, de salut, familiars, laborals, en relació amb el sistema judicial que s'exemplificaran amb casos reals.

11.3.4. Activitat Individual 1

Com a única activitat en que es demanarà el treball fora de les sessions, hauran de realitzar la cerca de casos reals en que hi hagi hagut violència sexual, assetjament sexual o discriminació per motius de sexe, o orientació sexual. Per fer-ho, es realitzaran tres grups cada un d'ells amb un àmbit de treball diferent:

El primer grup es centrarà en casos que s'hagin produït en guerres i a nivell internacional.

El segon grup cercarà casos que hagin tingut lloc dins l'exèrcit espanyol, és a dir, entre membres de les Forces Armades.

El tercer grup també treballarà amb casos a nivell de l'estat Espanyol però fora de l'exèrcit, és a dir entre membres de la població civil.

Cada persona haurà de buscar un cas i redactar-ne un resum d'un màxim de 300 paraules on s'expliquin els fets i les conseqüències per la víctima i l'agressor o agressors, incloent les conseqüències laborals i jurídiques. En la sessió 4 s'haurà de presentar el cas perquè sigui discutit i contrastat amb els altres. El punt fort del debat serà la comparació entre les conseqüències per la víctima i per l'agressor, en termes de perjudicis.

11.3.5. Debat 1

Es plantejarà la preparació d'un debat durant la sessió en que dos grups hauran de preparar les dues posicions i finalment a l'atzar n'hauran de defensar una. Les posicions a defensar seran les següents:

- La llei ha de ser més punitiva amb els soldats que cometen agressions sexuals en guerres que amb la resta de la població
- La llei ha de ser més benvolent amb els soldats que cometen agressions sexuals en guerres que amb la resta de la població

Una vegada finalitzat el debat es discutiran en grup ambdues posicions i les seves implicacions aportant aquesta vegada les seves opinions al respecte. La persona facilitadora haurà d'aportar dades de casos reals que puguin crear polèmica.

11.3.6. Dinàmica 4

La dinàmica consistirà en el següent: es realitzaran dos grups a cada un dels quals se li atribuirà un estigma. A cada grup se li demanarà que realitzi dues activitats mentre competeix contra l'altre grup per completar-la abans. L'objectiu és reforçar els vincles amb els altres membres del mateix grup per tal de cohesionar-lo, reforçant així la distància amb l'altre grup.

Finalment es demanarà als dos grups que realitzin una activitat, en aquest cas necessitaran cooperar amb l'altre grup per poder completar-la.

Com a reflexió es parlarà de l'endogrup i l'exogrup com a conseqüències de la cohesió, tenint en compte tant els aspectes positius com els aspectes negatius que poden facilitar conductes perjudicials pels col·lectius dels quals es senten diferenciats. En relació amb la teoria criminològica de les subcultures, es farà referència a l'exèrcit, context (subcultura) on es potencia el valor de l'ús de la força i la violència, a diferència del que succeeix entre la població civil la qual es regeix per un Codi Penal que la penalitza. Es tractarà la contradicció entre la voluntat i funció de protecció dels civils i la deshumanització que es produeix a través de la diferenciació dels membres de l'exèrcit com a població armada i els civils com a població desarmada.

11.4. Enquestes

11.4.1. Enquesta 1. PRE

- Sexe
 - Home
 - Dona
 - Altres
- Edat
 - 18-24
 - 25-29
- Orientació sexual
 - Homes
 - Dones
 - Homes i dones
 - Altres

Les preguntes següent fan referència als fets que hagin succeït en qualsevol àmbit, excepte en els casos en que s'especifica el contrari.

- Ha sigut víctima de violència sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha sigut víctima d'assetjament sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha sigut víctima de discriminació per raó de gènere o orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha patit algun tocament en zones erògenes com pits/pectorals, glutis, genitals que no fos desitjat?
 - No
 - NS/NC

- Sí. En quin àmbit? Pot marcar tantes caselles com requereixi:
 - Familiar
 - De parella
 - Comunitari. (caminant pel carrer, agafant el transport públic, dins una botiga...)
 - Laboral (inclou des de l'entrevista de contractació)
 - Exèrcit
 - Fora l'exèrcit
- En cas que la resposta hagi estat afirmativa en alguna de les preguntes anteriors...
Ho ha denunciat?
 - No.
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí
- Li han ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut pressions perquè realitze actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris despectius per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris despectius per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris que podrien interpretar-se com a sexistes?
 - No

- NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi patit violència per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi patit violència per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú qui hagi estat perjudicat en l'àmbit laboral per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú qui hagi estat perjudicat en l'àmbit laboral per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú a qui li hagin ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú qui hagi rebut pressions perquè realitzi actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi estat perjudicat d'alguna manera per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Coneix a algú a qui li hagin ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú qui hagi rebut pressions perquè realitzi actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi estat perjudicat d'alguna manera per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha presenciado a algú essent víctima d'un acte discriminatori per raó de sexe o orientació sexual dins l'exèrcit?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- En cas que la resposta anterior sigui afirmativa... Va intentar aturar-ho d'alguna manera?
 - No
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí

Les preguntes següent fan referència als fets que hagin succeït en qualsevol àmbit, excepte en els casos en que s'especifica el contrari.

- Ha realitzat algun acte de violència sexual?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Ha realitzat assetjament sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha discriminat per raó de sexe o orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat tocaments en zones erògenes com pits/pectorals, glutis, genitals sense que l'altra persona ho desitgés?
 - No
 - NS/NC
 - Sí. En quin àmbit? Pot marcar tantes caselles com sigui necessari:
 - Familiar
 - De parella
 - Comunitari. (caminant pel carrer, agafant el transport públic, dins una botiga...)
 - Laboral (inclou des de l'entrevista de contractació)
 - Exèrcit
 - Fora l'exèrcit
- En cas que la resposta hagi estat afirmativa en alguna de les preguntes anteriors... Ha estat denunciat/denunciada?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha pressionat a alguna persona perquè realitzés actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?

- No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris despectius per raó de sexe/gènere?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris despectius per raó de la orientació sexual de l'altra persona?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris que poden interpretar-se com a sexistes?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi exercit violència per raons de sexe/gènere?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi exercit violència per raó de la orientació sexual de la víctima?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi actuat en detriment d'una altra persona, en l'àmbit laboral, per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi actuat en detriment d'una altra persona, en l'àmbit laboral, per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Coneix a algú que hagi ofert beneficis (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi pressionat a una altra persona perquè realitzés actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi perjudicat d'alguna manera a una altra persona per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha presenciat a algú actuant de forma discriminadora per raó de sexe o orientació sexual dins l'exèrcit?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- En cas que la resposta anterior sigui afirmativa... Va intentar aturar-ho d'alguna manera?
 - No
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí

En una escala del 1 al 5 senyali com d'acord o de desacord està amb les afirmacions següents. On 1 és molt desacord i 5 molt d'acord.

- A l'exèrcit hi ha discriminació per raó de sexe
- A l'exèrcit hi ha assetjament sexual
- A l'exèrcit hi ha violència sexual

- A l'exèrcit es denuncien tots els casos de violència sexual
- A l'exèrcit es denuncien més casos d'assetjament sexual dels que realment es produeixen
- A l'exèrcit no hi ha discriminació per raó d'orientació sexual
- A l'exèrcit es pot manifestar tranquil·lament que s'és homosexual
- A l'exèrcit no es fan comentaris que fan referència a la debilitat de les dones. Ex: corres com una nena
- A l'exèrcit qui exerceix violència sexual és exclòs socialment
- A l'exèrcit qui exerceix violència sexual és penalitzat legal i laboralment
- A l'exèrcit les víctimes de violència sexual reben suport de la institució des que ho denuncien
- A l'exèrcit hi ha més discriminació per raó de sexe i orientació sexual que en la població general
- A l'exèrcit hi ha menys discriminació per raó de sexe i orientació sexual que en la població general
- A l'exèrcit les víctimes són més estigmatitzades que en la població general
- Les víctimes d'assetjament sexual reben major suport quan formen part del sistema militar

En una escala del 1 al 5 senyali com d'acord o de desacord està amb les afirmacions següents a l'exèrcit. On 1 és molt desacord i 5 molt d'acord.

- És necessària la formació en igualtat de sexes/gèneres
- És necessària la formació contra la discriminació per raó d'orientació sexual
- És necessària la formació contra l'assetjament sexual
- És necessària la formació contra la violència sexual
- És necessària la formació contra la discriminació per raó de sexe/gènere

11.4.2. Enquesta 2. POST

Consta de les mateixes preguntes que l'anterior amb un apartat extra sobre la valoració que se'n fa de la formació proporcionada en aquest programa:

- Sexe
 - Home
 - Dona

- Altres
- Edat
 - 18-24
 - 25-29
- Orientació sexual
 - Homes
 - Dones
 - Homes i dones
 - Altres

Les preguntes següent fan referència als fets que hagin succeït en qualsevol àmbit, excepte en els casos en que s'especifica el contrari.

- Ha sigut víctima de violència sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha sigut víctima d'assetjament sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha sigut víctima de discriminació per raó de gènere o orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha patit algun tocament en zones erògenes com pits/pectorals, glutis, genitals que no fos desitjat?
 - No
 - NS/NC
 - Sí. En quin àmbit? Pot marcar tantes caselles com requereixi:
 - Familiar
 - De parella
 - Comunitari. (caminant pel carrer, agafant el transport públic, dins una botiga...)

- Laboral (inclou des de l'entrevista de contractació)
 - Exèrcit
 - Fora l'exèrcit
- En cas que la resposta hagi estat afirmativa en alguna de les preguntes anteriors...
Ho ha denunciat?
 - No.
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí
- Li han ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut pressions perquè realitzes actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris despectius per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris despectius per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris que podrien interpretar-se com a sexistes?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi patit violència per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Coneix a algú que hagi patit violència per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú qui hagi estat perjudicat en l'àmbit laboral per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú qui hagi estat perjudicat en l'àmbit laboral per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú a qui li hagin ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú qui hagi rebut pressions perquè realitzes actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi estat perjudicat d'alguna manera per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú a qui li hagin ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Coneix a algú qui hagi rebut pressions perquè realitzes actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi estat perjudicat d'alguna manera per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha presenciat a algú essent víctima d'un acte discriminador per raó de sexe o orientació sexual dins l'exèrcit?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- En cas que la resposta anterior sigui afirmativa... Va intentar aturar-ho d'alguna manera?
 - No
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí

Les preguntes següent fan referència als fets que hagin succeït en qualsevol àmbit, excepte en els casos en que s'especifica el contrari.

- Ha realitzat algun acte de violència sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat assetjament sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí

- Ha discriminat per raó de sexe o orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat tocaments en zones erògenes com pits/pectorals, glutis, genitals sense que l'altra persona ho desitgés?
 - No
 - NS/NC
 - Sí. En quin àmbit? Pot marcar tantes caselles com sigui necessari:
 - Familiar
 - De parella
 - Comunitari. (caminant pel carrer, agafant el transport públic, dins una botiga...)
 - Laboral (inclou des de l'entrevista de contractació)
 - Exèrcit
 - Fora l'exèrcit
- En cas que la resposta hagi estat afirmativa en alguna de les preguntes anteriors...
Ha estat denunciat/denunciada?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha pressionat a alguna persona perquè realitzés actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris despectius per raó de sexe/gènere?
 - No

- NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris despectius per raó de la orientació sexual de l'altra persona?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris que poden interpretar-se com a sexistes?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi exercit violència per raons de sexe/gènere?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi exercit violència per raó de la orientació sexual de la víctima?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi actuat en detriment d'una altra persona, en l'àmbit laboral, per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi actuat en detriment d'una altra persona, en l'àmbit laboral, per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi ofert beneficis (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Coneix a algú que hagi pressionat a una altra persona perquè realitzés actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi perjudicat d'alguna manera a una altra persona per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha presenciat a algú actuant de forma discriminadora per raó de sexe o orientació sexual dins l'exèrcit?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- En cas que la resposta anterior sigui afirmativa... Va intentar aturar-ho d'alguna manera?
 - No
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí

En una escala del 1 al 5 senyali com d'acord o de desacord està amb les afirmacions següents. On 1 és molt desacord i 5 molt d'acord.

- A l'exèrcit hi ha discriminació per raó de sexe
- A l'exèrcit hi ha assetjament sexual
- A l'exèrcit hi ha violència sexual
- A l'exèrcit es denuncien tots els casos de violència sexual
- A l'exèrcit es denuncien més casos d'assetjament sexual dels que realment es produeixen
- A l'exèrcit no hi ha discriminació per raó d'orientació sexual
- A l'exèrcit es pot manifestar tranquil·lament que s'és homosexual

- A l'exèrcit no es fan comentaris que fan referència a la debilitat de les dones. Ex: corres com una nena
- A l'exèrcit qui exerceix violència sexual és exclòs socialment
- A l'exèrcit qui exerceix violència sexual és penalitzat legal i laboralment
- A l'exèrcit les víctimes de violència sexual reben suport de la institució des que ho denuncien
- A l'exèrcit hi ha més discriminació per raó de sexe i orientació sexual que en la població general
- A l'exèrcit hi ha menys discriminació per raó de sexe i orientació sexual que en la població general
- A l'exèrcit les víctimes són més estigmatitzades que en la població general
- Les víctimes d'assetjament sexual reben major suport quan formen part del sistema militar

En una escala del 1 al 5 senyali com d'acord o de desacord està amb les afirmacions següents a l'exèrcit. On 1 és molt desacord i 5 molt d'acord.

- És necessària la formació en igualtat de sexes/gèneres
- És necessària la formació contra la discriminació per raó d'orientació sexual
- És necessària la formació contra l'assetjament sexual
- És necessària la formació contra la violència sexual
- És necessària la formació contra la discriminació per raó de sexe/gènere

Valora del 1 al 5 les següents qüestions en relació amb la formació rebuda. On 1 és NO/GENS, i 5 és SÍ/MOLT

- He après
- He après coses útils per al meu futur dins l'exèrcit
- He après coses útils per al meu dia a dia, fora de l'exèrcit
- La dinàmica d'ensenyament ha sigut la correcta
- Les sessions han sigut dinàmiques
- La informació s'ha proporcionat de manera clara i entenedora
- La organització de les sessions ha sigut la correcta
- És més útil del que esperava

11.4.3. Enquesta BASE

- Sexe
 - Home
 - Dona
 - Altres
- Edat
 - 18-24
 - 25-29
 - 30-35
 - 36-40
 - 41-45
 - 46-50
 - 51 o més
- Orientació sexual
 - Homes
 - Dones
 - Homes i dones
 - Altres

Les preguntes següents fan referència als fets que hagin succeït en l'àmbit militar o que involucrin altres membres de l'exèrcit, independentment de la seva funció.

- Ha sigut víctima de violència sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha sigut víctima d'assetjament sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha sigut víctima de discriminació per raó de gènere o orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí

- Ha patit algun tocamenent en zones erògenes com pits/pectorals, glutis, genitals que no fos desitjat?
 - No
 - NS/NC
 - Sí.
- En cas que la resposta hagi estat afirmativa en alguna de les preguntes anteriors... Ho ha denunciat?
 - No.
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí
- Li han ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut pressions perquè realitze actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris despectius per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris despectius per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha rebut comentaris que podrien interpretar-se com a sexistes?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi patit violència per raó del seu sexe?

- No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi patit violència per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú qui hagi estat perjudicat en l'àmbit laboral per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú qui hagi estat perjudicat en l'àmbit laboral per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú a qui li hagin ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú qui hagi rebut pressions perquè realitzi actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi estat perjudicat d'alguna manera per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú a qui li hagin ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí

- No
- NS/NC
- Sí
- Coneix a algú qui hagi rebut pressions perquè realitzi actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi estat perjudicat d'alguna manera per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha presenciat a algú essent víctima d'un acte discriminador per raó de sexe o orientació sexual dins l'exèrcit?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- En cas que la resposta anterior sigui afirmativa... Va intentar aturar-ho d'alguna manera?
 - No
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí

Les preguntes següents fan referència als fets que hagin succeït en l'àmbit militar o que involucrin altres membres de l'exèrcit, independentment de la seva funció.

- Ha realitzat algun acte de violència sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat assetjament sexual?
 - No

- NS/NC
 - Sí
- Ha discriminat per raó de sexe o orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat tocaments en zones erògenes com pits/pectorals, glutis, genitals sense que l'altra persona ho desitgés?
 - No
 - NS/NC
 - Sí.
- En cas que la resposta hagi estat afirmativa en alguna de les preguntes anteriors...
Ha estat denunciat/denunciada?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha ofert algun benefici (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha pressionat a alguna persona perquè realitzés actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris despectius per raó de sexe/gènere?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha realitzat comentaris despectius per raó de la orientació sexual de l'altra persona?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Ha realitzat comentaris que poden interpretar-se com a sexistes?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi exercit violència per raons de sexe/gènere?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi exercit violència per raó de la orientació sexual de la víctima?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi actuat en detriment d'una altra persona, en l'àmbit laboral, per raó del seu sexe?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix algú que hagi actuat en detriment d'una altra persona, en l'àmbit laboral, per raó de la seva orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi ofert beneficis (laboral, econòmic, o altres) a canvi de la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Coneix a algú que hagi pressionat a una altra persona perquè realitzés actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC

- Sí
- Coneix algú que hagi perjudicat d'alguna manera a una altra persona per negar-se a la realització d'actes sexuals (tocaments, despullar-se, sexe...)?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- Ha presenciat a algú actuant de forma discriminadora per raó de sexe o orientació sexual?
 - No
 - NS/NC
 - Sí
- En cas que la resposta anterior sigui afirmativa... Va intentar aturar-ho d'alguna manera?
 - No
 - Per què? (pregunta oberta)
 - NS/NC
 - Sí

En una escala del 1 al 5 senyali com d'acord o de desacord està amb les afirmacions següents. On 1 és molt desacord i 5 molt d'acord.

- A l'exèrcit hi ha discriminació per raó de sexe
- A l'exèrcit hi ha assetjament sexual
- A l'exèrcit hi ha violència sexual
- A l'exèrcit es denuncien tots els casos de violència sexual
- A l'exèrcit és denuncien més casos d'assetjament sexual dels que realment es produeixen
- A l'exèrcit no hi ha discriminació per raó d'orientació sexual
- A l'exèrcit es pot manifestar tranquil·lament que s'és homosexual
- A l'exèrcit no es fan comentaris que fan referència a la debilitat de les dones. Ex: corres com una nena
- A l'exèrcit qui exerceix violència sexual és exclòs socialment
- A l'exèrcit qui exerceix violència sexual és penalitzat legal i laboralment

- A l'exèrcit les víctimes de violència sexual reben suport de la institució des que ho denuncien
- A l'exèrcit hi ha més discriminació per raó de sexe i orientació sexual que en la població general
- A l'exèrcit hi ha menys discriminació per raó de sexe i orientació sexual que en la població general
- A l'exèrcit les víctimes són més estigmatitzades que en la població general
- Les víctimes d'assetjament sexual reben major suport quan formen part del sistema militar

En una escala del 1 al 5 senyali com d'acord o de desacord està amb les afirmacions següents a l'exèrcit. On 1 és molt desacord i 5 molt d'acord.

- És necessària la formació en igualtat de sexes/gèneres
- És necessària la formació contra la discriminació per raó d'orientació sexual
- És necessària la formació contra l'assetjament sexual
- És necessària la formació contra la violència sexual
- És necessària la formació contra la discriminació per raó de sexe/gènere